

स्पदुल्लेखं नवस्पचितपुरप्रोक्तमिदानीं त्वां वदामहे कुवेरं
मम सद्गुणं जित्वा वलसामन्वितः रावरो वासतिं चक्रे लंका
ग्रामकोराच्छ्रमां सौवराणां स्वर्गकल्याणां स्थित्वा रावरास
जमः मनसा चिंतयामास वयं सर्वहरे विना विघ्नं लुखा
चलं देहं लब्ध्वा यो न हि धूर्जटिं नारायणं तिस्रं च विप
रन्तस्पजीवनं पंचभक्तात्मकं देहं लब्ध्वा पञ्चोपाचारैः
यः पूजति पञ्चास्पतस्पष्टपुत्रयंकुतः पुरातं शंकरं पा

२ पतस्करं पाद्यं तीयुते पूजयित्वा सहस्राक्षः पदं लब्धं सु
 निश्चलं इति संचिन्त्य मनसा पूजां च त्रेयथाविधि पूजानो
 भक्तवत्पारायकारको विस्ववंदितः संस्तुतो भक्तिस्तोत्रे
 वनंतकृतं शरणं मामुद्धारूपानाथकामनिर्दलको व्यापः
 निर्वीरामुक्तिजनकगीर्वाणगारावंदितः पंचभक्तकराव्य
 ग्रपञ्चत्वपरिवर्जितः पार्वतीहृदयाल्हादकारकाकारवर्जि
 तः सरस्वतीस्तुताननगंगाजलवृतादरः द्वेययुक्तं रागा

दूररागाद्वेयविवर्जितः रागसून्येषु सदयराजो ह्रीननिस्तु
 न सत्त्वयुक्तसदा मुक्ततमो ह्रीनानुस्थित रात्रिनाथक
 लायुक्तदीननाथप्रभायुत वृषीटयो जिनयनजनता
 पविवर्जित रुन्दादिदशदिग्पालमोहिरत्नमरीचिभिः
 नीराजितांघ्रिकमलवैद्यनाथनमोस्तुते त्वदाह्वकम
 लेभक्तिरस्तु मे जन्मजन्मनि सुरेशत्वं नवाद्यामि नरेश

३

त्वंमपिस्फुटं महेशत्वंनवांछामिभक्तिमिच्छामिकेवलं त्वद
 दिक्मलेभक्तिर्यावन्ममनजायते तावद्वैसोदररागानुभा
 वसंवर्द्धितस्तथा त्वदङ्गुलमलेयस्यमव्याभक्तिः प्रजायते
 भुक्तिस्तदन्तिकेदेवकिंकीरीवविराजते इतिपौलस्त्यवि
 हितःस्तुस्यातुष्टमहेस्वरः स्रवनेस्पयथायोग्यंवाक्य
 मोहशुभाहारं राहासेशमहामागकैलासेममस

३

म्य
 यति गत्यामदर्थनंनत्पाकुरुसंकप्रकारतः तेनाभिला
 षसंसिद्धिस्तवन्तंनविष्यति इतिसङ्करवाक्यंतुलिस
 मघटशकन्धरः पञ्चकन्धरमीशानंनसंसमर्द्धयितुंग
 तः दुतंप्रसन्नमनाकैलासेभ्रूधरंप्रति तत्रतेनतुसंदृष्टः
 कोटिशृंगसमन्वितः लहयोजनविस्तीर्णोद्विलह
 योजनोच्छ्रितः मंदारचूडसंयुक्तो लघुभ्रूजलतिभ्रान्वि
 तः सप्तधातुसमाकीर्णो ज्ञानाभ्रङ्गगरान्वितः ज्ञाना

5-190

द्विजगत्तैर्युक्तः सुमेरुखिचापरः कैलाससर्वलोकानां कल्पा
नस्पप्रदायकः सारस्वितो सुधवलो द्वितीयश्च शंकरः कै
लासं सर्वसन्तोषसाधकं पर्वतोत्तमं विलोक्य रावराः श्री
मान् प्राह वाक्यमकलमघं अलकानाथनाथस्य भवनं हि
मपांडुरं कैलासं पर्वतस्यैव नन्दे साततमुदा कैलासं सर्वं हे ॥
लोकानां ह्यमनंभवमेव नन्दं अभिष्टसाधकं दिव्यं नन्दे स्वा
भिष्टसिद्धये विन्ध्यादयो नगाधीशाः सचिवाः सज्जियस्य

वे कैलासं नन्दं सर्वं नन्दे स्वाभिष्टसिद्धये ऐरावतादयो
नागाः सदायस्य समर्हन्ती कुर्वन्ति तमहं नन्दे कैलाशाचमुत्त
मं यस्पदर्शनमात्रेण चापदायान्ति संस्तव्यं तमहं शम्भुनि
लये नन्दे कैलासमुत्तमं श्रीशम्भुयनिताचित्तविलाशायन
जन्मोत्ते तेनानेन कथं हर्षीजननीयोनमादृशां अनेन सै
लराजेन रुद्राह्लादकोत्तमं सर्वेषामेव भूतानां भूतल्लोके किं
न जायते किन्तु मेले कथाकार्ये कलङ्कयुतया तया अस्प

५ कैलाशशैलस्पशङ्गस्थं शङ्करविना यावत्कैलाससदनो म
दनस्पतुदंडकः प्रशन्नः पञ्चवदनो मयि नैव भवेत्खलु ताव
ज्मयाज्जभोक्तव्यं प्राप्तिं तव्यं जलेन हि न च निद्रा विधातव्या न च
तस्यैकदायन एवेति निश्चयं कृत्वा रावरा लोक रावराः सर्वे
निद्रापाशो संयम्य संवन्ध्य स्नानसामनः पञ्चवक्त्रं दशभुजं त्रि
नेत्रं शूलपाशोत्तं चन्द्रचूडं वृषास्त्रं शंकरं भस्मपांडुरं
गजचर्मधरं शज्जो नन्दादिपार्श्वदान्वितं कोटि रूपं प्रती

५

काशं शेषनागावभ्रक्षितं अस्रग्ध्रसाधकं विश्वरूपकं ह
यवर्जितं चिन्तयामसहृदये भक्तपातकहारिणं ध्यानः
स्थिते तुलं कैलासस्मान्नोतः शचीपतिः जगाम ब्रह्मशदनं
मान्जनाय सुरासुरैः तत्र गत्वा तु तेनैव खोजो नीति यो निधिः
चतुर्वक्त्रश्चतुर्वेदयुतो हं सर्वता सनः सनत्कुमार प्रभुवा
मुनिभिर्जितकन्धरैः वन्दितो धियुगाधीमान् द्वितीय इव मा
धवः संहृष्टः सर्वलोकानामुपकारतः सदा तस्य स्तंभति
भावनवन्दयित्वा पुनः पुनः योजयित्वा करोमि ह वृक्षरागांवा

१
१९५४

६ सवोभिया इन्द्र उवाच पद्मापति हृदा भोजमवस्थि प्रवर्त
 क भवस्पर्शोतिपात्रे राभवसन्नोयहेतवे रावरोनाद्यके
 लासेसमाधिविहितस्थितः तन्मयास्वपुरं त्यक्त्वा सीधुं त्वद्यार
 रान्तिकं आगतोस्मि यथा योगं प्रकुरु कल्मषवर्जित ध्यानस्थ
 पाद्वितीकावर्तसमाराध्यातिस्वंपुनः साध्यते तेन दुष्टेनात्म
 या ज्ञायते न हि यथा समाधिविद्युन्नुजायते तस्परत्नास्तः त
 त्रैपायोविधातव्यो भवता सत्वरं प्रभो शत्वरं विग्रहं प्राप्नु

६

सूकीपाजानसत्वां संसाधयति यः कार्यं तस्मिन् जन्मनि
 रथेकं पितामहस्तु चास्माकं भवान्सर्वगुराण्यनितः भव
 तास्ते हृदयवातुसद्रव्य व्यावर्षे प्रभो त्वदगा एतसन्देरा
 वृत्तोऽस्माकं पराभवः अपरं यत्कृतं तेन ज्ञायते विस्त्वन्दि
 त इति शत्रुस्त्वचनं श्रुत्वा तु चतुराजना इन्द्रस्त्विविधं वा
 क्यं कथयामास शोभने ब्रह्मोवाच शत्रुलंकेन्द्रदेहं तु
 विंकरेण निरर्थकं संपूजय महादेवं जगद्धन्यं यथाविधि

11
1952

परस्पदोहकरणाद्रवेदै गामशूकरः आराधनं महेशस्य गजै
 न्दगमकुर्वःपि महेशाराधनं त्यक्त्वा परद्रोको रतियः सोऽधि
 राज्ञाप्यते शत्रुवर्धनो गामशूकरः शराशत्रुमहाभागचेति हा
 सपुरातनं आसीदेकः पुरा विप्रो बहुज्ञो वेदपारगः तेनैव कस्य
 विप्रस्य दोहः संविहितः हितो तद्वशात् स तु भूदेवः संभूतो गाम
 मशूकरः अद्यापि विद्यते तत्र तत्पापफलतः खलु मम वाक्येन हि
 आसौ यद्यऽस्ति तव देव प्रतर्हि गत्व तु तत्रैव पश्यते गामशू

करं एतदद्भुतवाक्यं तु आकरपि दुहिरास्पतु अगमच्छूकरं द
 द्युततत्तराणां शचीपतिः तत्र गत्वा तु संदृष्टुं शूकरं सो न बोध
 तः शूकरेणापि वलनिद्रागशेषेन पार्च्यते वेदाध्ययनपूणे
 न सोऽपश्यद्वा स च मुदा शूकर उवाच देवेशादिविषद्वन्द्वगि
 रिपहृतायेकरः तव दर्शनात्तो देव पापं मे विलयं गतं किमर्थं
 मत्र भवता सत्यं समुपागतं तद्वाक्यमविलंवेन ब्रूहि मे पाक
 शासनं एवं शूकरवाक्यं नु समाकराणि मराधिपः तदन्तिके

13

1906

८ तुक्चनेकथयामासशोभने केनपापेनभूदारयोनिःप्राप्ता
 चवैत्यया तत्सर्व्वं ब्रूहि नितरोप्रियसंप्रतिमां प्रति ३ किीन्द्ववा
 क्यमाकर्षिभूदारस्तुहरिंप्रति कथयामासचोदनांविप्र
 द्रोहविधायकं अहमासंपुरादेवराजवाह्नरासत्तमः वि
 द्यामयातुपठितावाह्नराःश्चापिपाठिताः एकदाएतन्भवनेम
 याविद्यामदेनतु वाह्नराःकोऽपितत्रस्थो नितरामवोहंलितः
 सोऽपियत्कथयामासतच्चरागुष्वाभराधिप नवाध्यय

नमात्रेराविप्रः प्राप्नोतिगौरवं अधीत्ययस्तुवेदान्तवैतदुक्तं ५
 समुपाचरेत् सतुसर्व्वत्रप्राप्नोतिगौरवंघरनीस्वरः गौरीपति १९५६
 पदांनेजयुगलेयस्यमानसं नाऽस्ति तेनकथंलभ्यं गौरवंघर
 नीतले इतितद्वचनेश्रुत्यासर्व्वैरेवसभासदैः उचितंमन्यतेवा
 क्यमनेनेतिशुभाषिणी यदुक्तमिन्द्रसंजातोविप्रद्रोहोम
 मोत्कृतः तत्पापात्कुत्सितायोनिरियंप्राप्तास्मवैमया पुनः
 कुयोनीमाजन्मममभूयान्निरन्तर इति संविनायित्यातुन

२ कस्पद्रोहमाचरेत् मनसाऽपि विधातव्यो निम्यो निपद
 यकः व्यापकपरमात्मा तु सर्वदेहेषु विधत्ते यस्प्रसंयोगात्
 स्वेवं क्रिया संजायतेऽन्वहं यस्प्रकस्याऽपि विद्देवं कुरु यस्तु
 मूढधीः आत्मनः सन्तु विद्देवं कुरु ते सर्वभावाः सर्वेषां
 सुखलानां यत्नो येन विधीते तेन सर्वत्र विपुले प्राप्ते
 ते सुखमन्तातः अत्राप्युदाहरणीमिति हासं पुरातनं
 परद्रोहः कृतो येन तद्वधोऽप्युत्पन्ना भवति आसीत् पुन्यज
 नः कोऽपि पुरावन्मिव संज्ञकः तेन कोऽपि द्विजातीनां द्रोहसं

२

जनकोत्तरः भाहितस्तेन पुन्येन सातेवाहस्तु कुञ्जरः जातो
 हिममवाक्यन्तु श्रद्धा चेन्नास्ति वासव तर्हि गत्वा तं मेव
 त्वं एष सखीङ्ग सुन्दर तव दर्शनमात्रेण विप्रद्रोहसमुद्भू-
 तं विनष्टमेव मत्पापं हि प्रमेव शचीपते अतः परं तु भवता
 गन्तव्यं ब्रह्मसदनं अद्यारभ्य त्वया द्रोहेन च कार्या सुरे-
 स्वर रावरो न तु यावद्वै शिवलिङ्गं स्पृश्यात् तं क्रियते तस्य
 विध्वंसो ब्रह्मणाऽपि न शक्यते सुस्थितं दुःखितं वाऽपि

17

1956

१. शिवलिंगानुयोनः संचालयति तस्मात्शुक्लध्वंसः प्रजायते अन्ये
 नोत्पादितं लिंगं संस्थापयति योनः तस्मिन्वंशस्य संवृद्धिर्जायते पाकशा
 सन रावरो नान्पुरेन्दुरानन्दिकर्षितयासिना रुद्धेनाचलवैला
 सश्चालनीयश्च दर्पितः चालनाच्छिचलिङ्गस्य हयसास्यमविद्य
 ति स्वकर्मणा विनष्टस्य पौलस्त्यस्य शचीपते तव हस्तो किमा
 यतिद्रष्टुं स्वकरो ननु इत्युक्तः शोकरन्देहं त्यक्त्वा दिव्यशरीर
 कं धृत्वा च स तु भूदरो महो देव पुरं प्रति गतो विमानमारुह्य
 हा देवस्य शासनात् इति पद्मपुराणोपातालखंडे श्रीचैघनाथा

२.

हिरण्यमाहात्म्यप्रथमोऽध्यायः ७. श्रीमहादेव उवाच विप्रदेहे
 रासंजातेश्च शिवसद्वानि प्राप्तं दृष्ट्वा शचीनाथो भवद्वाह वि
 वञ्छितः एतस्मिन्ननन्दे विवैलासाद्वारमागतः रावरो द्वारमुल्ल
 क्ष्यायातुं समुपधत्तमे नान्दिनाचारितस्तत्र रावरो लोकरावराः त
 तश्च त्रैलोक्यपूरीरा रावरो नवलीयसा त्रिनेत्रः सौम्यवदनो रूपे
 रामदत्तपमः रुद्रतुल्यबलः श्रीमान्प्रहृष्टो नन्दिवेश्वरः हस्त
 नेष्टुत्पसहसागेन्दुवस्त्रप्रकारतः प्रहृष्टो नन्दिनं शम्भुगणानां
 नुशिरोमरिणां बलमितीति स दत्तेन नन्देन विपिनोत्तमे रावरो न

१९

१९४

११ सुरदेहकारिणागजगामना दोभ्यां ससनि साराभ्यां प्रलयेऽपि नि
 क्रियः क्रोधतस्तमभवत्तैलोलैलयेव प्रकम्पितः द्युतोऽपि सार्धं
 शिखरैर्गुरुणाशंकरेणातु लंकेशचालितः शैलोलहयोजनविस्तृतः
 कैलाशाचकम्पनगौर्याशं कितपातया तत्तारोमानमुत्सृज्य परि
 ह्रितातु पूर्ववत् दहिराङ्गुष्ठसाम्पन्नपातालतलगामिनं कैला
 शं स्थिरैर्वर्ष्यात् गौर्याभयनिवारणात् अपरीमानमुत्सृज्य
 वायुप्रहितपरिवित् प्रागतां वीह्य चोत्सृज्य हरो हवि समन्वितः
 ततस्तस्मै तेन नन्दी गरा शिरो मरिः समाहृतः स्वकार्यार्थं पुनः ११

तज्जनदं उक्त्वा नन्दिनः प्रागङ्गुशीघ्रं त्वं सा प्रते मम सन्निधिं त्वन्माता
 मानमुत्सृज्य चागता मम सन्निधिं अतः परं न चागनु संकोचोऽत्र विधी २
 यता एव शंकरावाक्यं तु श्रुत्वा रावराण हसः कथयामास च तस्मै नमः १९१६
 येन दीनमानसः देवदेव महादेव जगदीश जगन्मयः नन्दनेव रीते
 नन्दोऽस्मां प्रतेयदिमं प्रभो आज्ञासं दीयते तर्हि कार्ये नन्दि विधा
 यके साधनीयं यथा शक्तिमया ते सर्वं भावतः इति तद्वचनं श्रुत्वा
 महादेवो दद्याति कोऽसित्वमिति चोवाच रावरां प्रति धर्मेति
 रावरा उवाच महादेव जगद्वन्द्य सर्वोच्च परिहारक त्वद्भक्तभक्त

१२ रासो हं रावरा सुरसंज्ञकः इति वाक्यं नदीयंतु श्रुत्वा गौरी धवपुनः
 प्राह तं सदयः शम्भुः पार्श्वत्पा मान भङ्गः केजाये चालितः शैलः कैला
 सोममवलुभः अचाल्यः सर्वभूतानो स्वभावादेव निश्चलः इति शं
 करश्चाद्येतु समाकर्ण्य दशाननः नितरां प्ररातो भूत्वा जगाद विनया
 न्वितः शम्भो मया घृणैला सञ्चालितो हितवप्रियः नन्दिना मदमते
 नत्वदर्शननिवारिणा अतः क्रोधेन महता हिसो नन्दि वनान्तरे
 अतः होमस्वदेवेशाममकार्यकरत्वं इति श्रुत्वा तु यव नलं केशस्य
 हरस्तदा प्रहस्य प्राह लंकेशं प्रसन्नोऽस्मि दशानन त्वयामतो व

२२

रो गाद्यो यस्ते मनसवर्तते एवं गौरी पाते राज्ञो संप्राप्य दशकन्धरः
 कथयामास हर्षरा महाहासपरिप्लुतः यदि प्रसन्नो भगवन् वर
 न्दाशयं सि मे प्रभो तर्हि त्वेममलंकायां तत्र गत्वा निरंतरं इति रावरा
 वाक्यं श्रुत्वा शम्भुदयानिधिः लंकेशं कथयामास भक्तश्रेष्ठं हि
 ते वचः लंकेश दिविषत्पूज्यं पूज्यं सर्वजनस्पृहं अनिष्टसाधकं च दे
 विं दुर्मृत्याय पर्वतात् स्वन्धमाराप्य त्वया हिलंकायां स्थापयादुतं
 मार्गं मध्ये त्वया चेदे स्थापनीयं न कुत्रचित् मध्यमार्गस्य स्यैत्वं हि
 स्तादुमौ यदि पतिष्यति तर्हि लिङ्गं लंकायां नेतुं शक्यं त्वया पुनः
 एतस्य मदभिन्नस्य लिंगस्य तु समर्चरां यः करिष्यति पूतात्मा त

23

1946

२३ स्वकासकरस्थितः अभिलाषस्य संसिद्धिः स्तवचापेभविष्यति
 एवं प्राप्य नैदेशं तु महेशस्य महामनः लेखे शोहर्षसंयुक्तो हस्तक
 तुं समुद्यतः लिंगजावतु पारित्या रावरां प्रतिभाषितं अनाचम्य
 तु यः शम्भुं प्रष्टुमिच्छति मन्दधीः चत्वारितस्य नश्यान्त चायुः प्र
 ज्ञापिशोचते एव गौर्ध्यावचः श्रुत्या पाद्यते नावला कितं तावत्
 स्मै च पौर्णमासमाचमनं स्वयं दत्तं मेघैस्तु संयुक्तं मार्ग विद्वु वि
 द्धु विधायकं मृदानी दत्त शलिलं साहाद मृतसंजिप्तं तेनाचम्य महदे
 दं पराम्य च पुनः पुनः दशगीवरा वैलासंगैश्च स्वचसाधकं लिंगमा
 दाय हस्तं न महारूपं यथा तां तस्मिन्नेव काले तु सर्वदेवाः प्रवेष्टिताः १३

अजरामरताञ्चैवल्लिंगस्य स्थापनात् खलु मृत्युहीनो भवेद्दुष्टो मादृशो
 नां भयप्रदः इति सञ्चित्य मनसा विद्मोः शरणाभाययुः ज्ञात्वा न र्यामी
 नागवानव्यद्धवा ह्यरा रूपधक् देवानां सुखलाभाय हरिदापीठं सं
 स्थितः दशगीवस्य हस्तस्थो लिंगं कर्तुं स्वहस्ताके देशानाक्रम्य विवि
 द्धान् दशगीवोऽपि तत्र वै आदाय शिवलिंगानु न देशे समुपागतः
 तस्य लिंगस्य भारेण संश्रान्तो दशकंधरः विशंभ्रामहारायावत्
 तावत्प्रेष्या प्रपीडितः नो परते न संघार्ये शिवलिंगमकस्मिन् न
 चाप्यशुचिनाधार्यं न चाऽपि दुष्टरोगिनां मूत्रात्सर्गो मया चे
 दं लिंगमादाय चेत्स्वयं क्रियते तं हं लिंगस्थो निर्गच्छति महेश

25
 1956

२५ श्वरः भूमौ संस्थाप्यते चेदं लिङ्गं तर्हि मया पुनः कथं लभ्यमिदं लिं
 गं सप्तपातालमेदं एवं विधेयं संप्राप्ते संकटे तु मया पुनः कर्तव्यमि
 ति यावद्वैविर्मर्षं कुर्वता विरे तावद्दृष्ट्वा हि जः कोऽपि तस्य दृष्टि पथं
 गतः विप्रराजऽपि दशग्रीवः संदृष्ट्वा हृष्टमानसः विस्मृतादि
 जरूपेण मायया प्रोच्यते धुना स्वस्वस्तु तव लेकेश नन्दनाथान
 खंडनं अनम्रधरनीपालं दंडुं कसुरवन्दिनं अघते व्याकुलं च ३
 तं कस्माद्वा वरासं वद तव चित्तस्य यदुभयं होदनीयं मया पुनः
 एवं श्रुत्वा च विप्रस्य वाक्यं लेकेश्वरेण तु बहुष्ट मनसा वैवक
 थितं स्वप्रयोजनं विप्रवर्धयित्वा चैवं कार्यं मे मविधीयतां सः १५

ना हि स्वभावेन परोपकारकः सदा करोति किन्तु सूर्यश्च तमोहा
 नि परस्परं समागमनपर्यन्तं शिवलिङ्गमिदं द्विजं स्वहस्तधर २७
 मा भूमा संस्थापयितुं महति एवं लेकेश वचनं श्रुत्वा विप्रेण मायि १९५७
 ना प्रोच्यते वचनं हृदयं रावराय यथार्थं वत् लेकेश शिवलिङ्गस्य
 समासधाररो न हि सामर्थ्ये वर्तते धार्यं कथं मे तन्मयाऽधुना स
 मर्थस्यैव सर्वत्र योग्यता वर्तते यतः सूर्यस्यैव समर्थस्य तमोहा
 नि श्रुत्वा गता अतः स सर्वलोका नां तमोहान्योपकारकः अतो
 मया समर्थं न कथं धार्यमिदं वचः एवं ब्रान्तरा वाक्यं तु समाकर्ण्य
 दशाननः कथायामास तं विप्रं वाक्यमात्महितं यथा दंडुमात्रं च
 याचेदं धर्तव्यं पुमहस्तके यदि तर्हि मया तुभ्यं देयं के मितं धरा

एवं द्वचने श्रुत्यामाया विविक्षुना वाचः कथ्यते सर्वलोकानां देवानां
 च हितैषिरा दंडद्वयं मया धार्यं महादेवस्य लिंगं ततः परं न ध
 र्त्तव्यं सत्यमेतन्न संशयः एवमुक्त्वा स्वहस्ते तु कृत्वा रावराहस्ततः महा
 नागेन श्रीशंभोर्लिङ्गस्य स्पर्शं नृणां जायते जात्र सं देहः सर्वे क
 ल्मषं नाशने अतो मम महालाभो रावरो न कृतोऽधुना ततो ब्रा
 ह्मराहस्ते तु दत्वा लिंगं सुरारिरा जालपात्रं जलैः पूर्य नीत्वा मूत्रं यि
 त्वा गतः ततः स्थलात् क्रौशमात्रं तु धर्मशास्त्रविजानता देव्या प्रयो
 जितैर्मधै रुदरस्थो यदा पुरा चिरं मूत्रं यतो तेन गतश्चावाधिका
 लकं दंडद्वयं गतं याव विक्षुना प्रम विक्षुना रावरो श्वरलिं
 गं तु हरिदापीठमध्ये गे स्थापितं विश्वधात्रु लिंगं चामित शक्ति २५

कं शिवसन्निष्ठसन्निष्ठहेत्रेऽस्मिन् सर्वकालकं साधूनामुप
 काराय विनाशाय च रहसोऽत्युत्तं विक्षुना यावत् तादृशो शिव २९
 लिंगं सप्तपातालमात्रम्यस्थितमलङ्कारं गुलं हितो यद्दर्शनात्त्रि १९५६
 लोकानां शकलार्थप्रदायकं स्पर्शनादेव सर्वेषां वैवल्यस्य प्रदा
 यकं एतस्मिन्नेव काले तु पुष्पवष्टु शिवोपरि दिविदुर्भयान्
 दुर्जनान् तु श्वाप्सरोगराः रावरो श्वरलिं गन्तु इति नाम्ना स्थि
 रीकृतं हरिदापीठमध्ये तु हरिदासं निभं वर विलास्य तादृशो
 वाते रावरो प्रतिवेज्यते प्राकाशवान् प्राकथिताम तद्दत्तमे
 व च राहसेन्दुवया तावत्काले मूत्रं यता स्थितं निखिले सोपधितं

१६ यथा विप्रस्तेराविद्वन्ना स्थापनाच्छिवलिंगस्य विहितं स्थापक-
 यैके उत्त्वा दप्रति योलिंगं शिवस्य परमात्मनः स्थापनं पितृके
 नापि तस्य वंशतो यो भवेत् स्थिरीकरोति योलिंगं केनाऽप्युत्त्वा
 दित्यति पुराणि सांशिवंशस्य संवत् द्विज्जायते धरणीतले दृष्टास्त्रस्य के
 नद्वे चिन्तनीयं नृपेन वै केनाऽपि स्थापितं लिंगं चालनीयं न कुत्र
 चित् एवमाकाशं भारत्यावचनं विस्मयप्रदं समाकर्षित्व रोगु
 तः कृत्वा शौचं यथाविधिः ब्राह्मणस्यान्तिके पावता जगाम द
 शाननः तावतेन न संदृष्टे ब्राह्मणस्तत्र कोऽपि वै मिलेदृष्ट
 श्रुतं गंगाद पुरा विज्ञेयं विमलारः लिंगमध्ये तु गंगाद दायके

१६

प्रबनोपमः दृष्टुं तं कथयामास रावणो विस्मयान्वितः कोऽसि-
 त्वं केन चोदं वै लिंगं संस्थापितं वद किं वानेन फलं नित्यं पूजकेभ्यः ३१
 प्रदीपतो कथं कारजनेः संवत्सराः सद्य ब्राह्मणाः स्थापने चास्य १९५६
 माहात्म्यं तन्मे ब्रूहि यथार्थं अलीकेन त्वया वाच्यं सुहृत् संश
 यसाधकं इति लंके शवचने श्रुत्वा भलः कृपापरः कथयामा
 स तत्सर्वं मादितोऽना विधिं श्रुयं दशगोत्र त्वया पश्य हस्तं लिंगं
 समर्पितं सुवैद्विद्विप्रस्तेषु ब्रह्मनायक समागतः आद्यमनो
 पदेशेन पावुती प्रेषितेन च तवोदरे प्राविष्टेन चिमेधेन विरमु
 चितं भवता यद्विनिनीतं मूर्ध्नि दृष्टं मेव च काले दृष्ट्वा वद

७ रिश्वप्रतिज्ञारत्नकेनतु अतिश्रुज्जातुतत्काले लोकानां मुक्तिरितं
 प्रस्थापितमिदं लिंगं लोकानां भाग्यहेतुवै विष्णुनास्थापितं लिंगं
 पूजयेद्यो विधानतः सोऽचरेन्नैव कालेन न्यधुका मोम विष्णोति
 मया तु फललाभाय तस्य विप्रस्य वाक्यतः अपात्रेनापि संप्राप्त
 गात्रेण भक्तिभावतः यत्तादानीय गंगादेस्तपितं प्रतिपद्यन्ति स
 पूज्यते मया चैतद्दमी कामार्थी सिद्धये ॥ इति पद्मपुराणोपाता
 लखंडे श्रीवैद्यनाथलिंगा महात्म्याद्वितीयोऽध्यायः श्रीमहा
 देव उवाच एवं भिक्षु वचः श्रुत्वा विष्णुस्यापितं लिंगं कं । दृशा
 हीनदशास्येन तत्रैकः कूपखाशितः गङ्गादिसिद्धिर्तिथीनां सलिलैः

22

सः प्रपूरितैः चन्द्रकूपेति तन्नाम विहितं प्रीतिपूर्वकं तस्माद्दृश्य
 सलिलं स्नात्वा यथाविधि तेन संस्नापितो रुद्रो लिंगरूपी वरपदः
 हरिस्तस्यापितो रुद्रो रुद्राध्याममंत्रितैः चन्द्रकूपस्थशलिलैः सा
 हाङ्गं गात्रलप्रभैः ततस्तु तस्य पूजार्थं मुनिविष्टैः शुभासने अर्च
 यित्वा तु श्रीसूर्येन्द्वारपूजां विधाय च हरिराह्निपुता रुद्रहारे
 नागेन्द्रभूषणं अस्मिन्नलिंगे सदा वासं कुरु गंगाजलप्रिय पा
 द्मिनी भव कुरीतं वीहारा दुष्टवर्जितः गृहारादेव मद्गते आस
 नं वृषवाहनं पापहीनाहिवर्णं पापवर्जितं पापक पापग

33

1956

रु

१८ गहारा मद्दतं अपरणीवल्लभप्रभं अर्घ्यसर्वाद्यदलककाममद
 कशंकर अर्घ्यगहारा मद्दतं कुशागादिसमन्वितं एलावपूर
 वंकोलचन्दनादिसमन्वितं प्राचम्यं सर्वदेवानां प्रियं अर्घ्यं
 कुरुशंकर देवप्रियमहादेवसुरसं सर्ववल्लभं गहारा मधुप
 र्कत्यं कमिनिर्मूलनहमः सर्वपावित्रजनक पद्मापतिसमन्वितं
 तः गहारा देवमद्दतं पादुकायुगलं शुभं नत्तस्मै हस्तमा
 यात शिवस्मै विवर्जितः स्नेहं गहारा मद्दतं हरसर्वां
 नै सुन्दर प्रचंडदेत्यदलनसुमत्तसुरयालकः उत्तमं भगवत् १८

दत्तं गहारा विषमहारा कामधुनुसमुद्दतं मधुरं चंद्रपांडुं गहा
 रादेवमद्दतं तु गंधस्नानाय शोभनं स्वस्तिगंधहिमपांडुमं निदमात्र्य
 स्पसाधनं गहारादधि मल्लं स्नानाय सुरपुंगव अमृतं यत्ननुष्य
 स्पमधुरं सर्ववल्लभं गहारा देवमद्दतं स्नानाय ध्यातुं नमो नाना
 पुष्पद्रव्यं सर्वदेवानां धृतवत्प्रियं गहारा देवमद्दतं स्नानाय विम
 लं मधुं सुच्यं देवमयं नित्यं रसना सुखमुत्तमं गहारा देव
 मद्दतं स्नानाय च सुरसं शुभं देहसंलग्नं दुग्धादिमां अर्जुनं
 वल्लि तापितं गहारा देवमद्दतं स्नानाय च जलं शुभं

२२ ताव शब्दं महादेव स्नानाय विष्णुं जले गृह्णात्तदेव महत्तं शिवं
 सच्चि शुभप्रदं देहसंलानसलिलमर्जुनं कान्तिवद्वरं गृह्णा
 त्तदेव महत्तं गात्रप्रोहाराकंशितं दिवस्त्रयस्त्रयहृदयस
 रसं वस्त्रमुत्तमं गृह्णात्तदेव महत्तं वल्पा नकरश्रीधरपूजितः उत्तम
 सितजगत्पारागिरिगेहृजगन्मय गृह्णात्तदेव महत्तं मुत्तमं रा
 ये सुमंगलं व्यालोपवीतं व्यालोलजलचित्तवह्निस्थितः उपवी
 तं गृह्णात्तदेव शिवगौरिसमन्वितं स्नानाय काररोगपापशि
 वं गृह्णात्तदेव प्रजायते एतद्गृह्णन्मनीषते महत्तं तु वषध्वजं म

मन्त्रपात्रलसम्पत्तं प्राणसक्तोषदायकं गंधं गृह्णात्तदेव मह
 त्तं दहन्मुक्तुविनाशन मेघैः प्रशिक्षितान् शालीनं स्वहृज्जी
 स्तवच्च शानं तिलाहतात्तमहादेव गृह्णात्तदेव प्रोत्तमपूर्विकं स्व
 र्णादिनिर्जयो न जगत्तदेव महत्तं वल्पा नकरश्रीधरपूजितः उत्तम
 र्णादिनिर्जयो न जगत्तदेव महत्तं वल्पा नकरश्रीधरपूजितः उत्तम
 र्णादिनिर्जयो न जगत्तदेव महत्तं वल्पा नकरश्रीधरपूजितः उत्तम
 र्णादिनिर्जयो न जगत्तदेव महत्तं वल्पा नकरश्रीधरपूजितः उत्तम
 र्णादिनिर्जयो न जगत्तदेव महत्तं वल्पा नकरश्रीधरपूजितः उत्तम
 र्णादिनिर्जयो न जगत्तदेव महत्तं वल्पा नकरश्रीधरपूजितः उत्तम

37
 1958

२. हतं शिवसद्विभयप्रद सर्वदीपकशीतांशुकलामंडितमस्तक
 दिपांगरहारा मद्गतं नरहृदयशंकर शाल्यन्नेषद्रुसापेतेलेष्ट
 पेषसमन्वितं नैवेद्यं गृह्णातां देवपार्वती प्रीतिदायक निवमि
 निंदिमियुक्तकलशैश्च समाहुतं गृह्णातां देवमद्गतं जलं जलक
 तालय यज्ञेशयज्ञदलक जययुक्तजयप्रद गृह्णातां देवमद्गतं वि
 तानंतापवारणं जगच्छत्रजं रामो हृदयदुष्टप्रतापक गृह्णा
 तां देवमद्गतं छत्रकनकमंडितं उद्देगशून्यहृदयजगद्यन्ध
 जगन्मया गृह्णातां देवमद्गतं जलं चैव जनवेदित एलालवंग

वर्षे रक्षातीफलसमन्वितं कमुककुंडलीपत्रताम्वूलं प्रतिग
 र्हतां अमरीलोचना नंददानवीनित्रदंडक गृह्णातां चामरं
 देवचतुराननवेदित गोरिष्ठदपेसमनसर्वदेवसमर्चितः ग
 र्हारा देवमद्गतं दर्परां दर्पराप्रियः पताकीनां मध्यसंस्थ
 पतगध्वज पूजित पताकां देवमद्गतां गृह्णातां पतगप्रभो उपात
 विघ्नसुप्रीतवीतशस्त्रमहेश्वर गृह्णातां देवमद्गतं पादत्राया
 युगं शुभं शान्तस्मशानं निलयस्वशाना शान्तस्वधरां शय्यां
 गृह्णातां सर्वसर्वाद्यहारक सुरासुरशिरोरत्ननीराज

39

1956

२१

तपदांबुज नीराजने गहानेदं मंडमन्मथमद्विक वैघनाथज
गन्मान्परावरोशररोत्सुक नमस्करोमितीदेवदंडगत्सुत
पालक रावरोशायदेवायवैघनाथायतेनमः नमो मृडायमा
न्यायमंदरेशायतेनमः नमो माधवमान्यायनमो मदनशत्रवे
नमः कालस्य कालाय कालातीतायतेनमः सहस्रैकविंश्या
नमः करिमुखे ज्ञाय कालीमान्यायतेनमः नमः षष्ठ्यं नमः
स्थाय षष्ठ्यं मुखे ज्ञायतेनमः सहस्रवदने ज्ञाय नमः पंचमु
खायते काशीप्रियाय कान्ताय काशीनाथायतेनमः नमो

२१

स्वावैनिका नाथजगन्नाथायतेनमः हरिदापीठनाथायभूतन
थायतेनमः भवान्पंचमुखेनैवपंचमुखिप्रदायकः इदानीमन्मु
खैः साद्विपंचोत्तरदशाननः इत्युक्त्वा तु दशस्येन पावतस्वस्य
शिरसि वै वैघनाथाय संदातुं भक्तिपूर्वमवस्थितः तावद्धरे
राक्छितं रावराणदधालुना ममेशारामभद्रस्तेलं कयां प्रीतये
मम दशदिक्पालं च त्र्यर्था शिरसि पतयिष्यामि यदि मे प्रीति वा
ञ्छाति शिरसि भवता नहि छेदनीयानि देहस्य जीवैधायका
लिके इति स्वागमि मुरवोद्गीतं समाकर्ष्य दशाननः अवदद्देव
देवेशं प्रीतेन मनसा च यं रावराण उवाच भवेत्पति कदा रमो ह

41
1952

२२ निष्पत्तिचमोक्तदा एतत्सर्वमशेषेणाकथनीयं त्वया प्रभो इ
 साह शंकरस्यागोराकेदुसमन्वितः श्रीमहादेव उवाच लोकेश
 हरिराविप्ररूपेण यत्नतो मम लिंगस्य स्थापनं चात्र विहितं न
 ति नाचतः मुक्तिं पुण्यामयो ध्यायां तत्काले प्राप्नुवानस्वयं मय
 नं स्वस्य भवन्तं न तु दशरथस्य च मन्दिरं मम द्रुमु संजातो भ्रा
 तृमिः सह वलमिति प्रमुखैर्देवैर्वारंवारं यथा विधिं प्रार्थि
 तस्तव नाशाय नवीनं जलं द्रुमः स गत्वा पितुरादेशाद्देवे
 मम समर्चरां चतुर्दश समाकृत्वा तव नाशं करिष्यति एवं

२२

भूतेश वाक्यं तत्समाकरिष्ये दशाननः तद्दृष्टेन दानानि कृ
 त्वा तत्प्रीतये पुनः बहुकं देवदेवस्य पार्श्वे शास्त्रोक्तदर्शनं
 स्थापयामास देवानां प्रीतिं संजनकं शुभं क्षेत्रं स्पृष्ट्वा
 पञ्चभक्तैः सह बहुकं दुष्टलोकानां कालखेटुस्य खादकं
 लिंगं स्थापयामास पार्श्वे तु कालिकां देत्यहारिकां स्थापयित्वा
 भक्तकामसाधिकां विश्ववन्दितां सन्मुखे तु महापत्नीं गौरीं स्थापय
 मुदा गायत्र्या सहितां देवीं वेदैः संस्तूयते स्म ततस्तु तमसारासिना श
 कोद्यमरिगः शुभः स्थापितो रात्रौ नाघिलोकानां व्याधिनाशकः
 ततो गङ्गा श्रवणं लोकानां शुभाशुभफलप्रदाः स्थापिते स्तेनवीरेणा

43
1956

23

लोकोपकारितामुदा ततस्तुविद्युसंधानांजाशकेद्विरदाननः स्थापि
तोमत्तपाशनांछेदकोमृदुलालितः एतेनेवस्थापयित्वाएवरोतमभ
क्तकः पुनरागत्यनिवृत्तेलिंगस्यवचनंजगो एवरोशमहाभागहेत्रे
ऽस्मिन्लोकोपावने प्रलयाब्धिलिंगेऽस्मिन्सुस्थिरोभवसर्वदा
इतिरावरावाक्यंतुश्रुत्वाहरउवाचह आदौमेतापशान्त्यर्थमेव
कार्यंकुरुष्वह पश्चात्पदुक्तंतत्कार्यंकरिष्यामिन्नसंशयः लेके
शानेनमिलेनगंडुषो लोकोपाकृतः मृदेनाऽपिचमसिङ्गेस्वयंदत्तो
हिंसांप्रतं तस्यतापस्यशान्त्यर्थत्वंतुगंगाजलेनचै हरिद्वारस्य
मुखास्यस्नपनंकारयदुतं यावत्तथाहरिद्वारादानीयशलिलं

23

शुभं ममोपरिदुतं गत्वा दीयते न हि भक्तिः तावद्विषयस्य पीडा
हृयेनोयातिरावरा एवंशैवरावाक्यंनुश्रुत्वालंकेश्चरस्ततः ह
रिद्वारस्यसलिलं गत आनीयितुं स्वयं तत्रगत्वापराथाशास्त्रं
स्नात्वा गंगोदकं शुभं आनीयशंकरोभक्तकल्मषस्यापहारक
स्नापितस्तेनभक्तैर्नाततापहृयहेतवे ततः प्रीतेन मनसा कथ
यामासरावरा श्रीमहादेव उवाच अघारभ्यनुयः कश्चिद्
रिद्वारस्यचोदकं आनीयभक्तिभावेनस्नापयितिममिह
सादृषिवित्तस्यकामेनभृशंप्ररोतिभविष्यति एतस्यमिल
नयस्यगंडुषस्यचदानतः ममगंगाजलप्राप्त्यर्थं तोजाताह

145
1957

२८
२४

अतस्त्रयेतुमिहोऽपिभक्तोवोदुमएवहि स्थित्वाभुक्कावरान्नो
 गान्मृतागत्वातपत्यतं तत्रेष्टित्वावरान्नभोगान्बिचिधान्देवदुर्लभा
 न् कर्मक्षयेपुनश्चाप्येमर्जिताः संभविष्यति एतस्यभारतेयुद्धेवहो
 नारायणाः स्वयं विधास्यतिपथाकालंशारयंधरणीतिहं त्वत्पुत्र प
 स्यतुविध्वंसकाकः प्रवर्गात्तमः यस्यैवध्वजदेहेतुसंस्थास्यतिनिरं
 तं पुन्यपुण्यामयोध्यायांरजोदशरथस्यच गृहेनारायणोदेवो
 ऽवतीर्णोभविष्यति भ्रातृभिः सहितो धीमान् रामाराजी
 वलोचनः तवाऽपिकामनासिद्धिस्तस्यैवपरमात्मनः ह
 स्तात्पंचत्वलामेनभविष्यतिन संशयः अतः परं गृहं २४

याहि अर्चयित्वायथाविधि महाकालंमहाकालींकालमै
 र्वमेवच अत्रागत्यमर्द्दयितुं कृत्वायः कालिकांजहि सम
 र्द्धयति तस्यापि विघ्ननाशो ज्ञायते महाकालं च ये ज्ञात्रस
 मर्द्धयति भक्तिः तस्याऽपि जायते विघ्नः सत्यं भूतद्वीमि
 ते शिवगं गस्थिता च तस्याः स्नात्वा यथाविधि स्वर्गो
 विल्लेजलं देयं ममपितिकरं परं आग्रशेको यथावसिगयायां विधितस्तथा
 विल्लसेकस्तु मत्क्षेत्रे लंकेशनात्र संशय एवं श्रीरावरोशस्य वा कामकर्ण्यरा
 वणाः स्वर्गविल्लस्यवोत्पत्तिं पप्रच्छ विनयान्वितः ॥ ७ ॥ इति पद्मपुराणोपाता

42
1956

तखरोऽश्रीवैद्यनाथलिङ्गमाहात्म्ये रतियोऽर्थाय ॥३॥ श्रीरावराउवाच ॥ देवा
 वृत्तविलोयकेन संरोपितः खलुः किमश्नाय्यायते कार्यं तद्वा मविस्वितं
 स्वामिनाभ्यनिकटे बुद्धिपिप्तिभावतः इति काका समाकर्षणरावरास्यमहेस्व
 रः उत्पत्तिं स्वर्णविल्वस्य कथयामास सादरं ॥ श्रीम हादेव उवाच ॥ पुरा कैलास
 सिधरे पुद्गेष समये सुराः इन्द्राद्या मम सेवार्थमागता भक्तिपूर्वकं तैरहं भक्ति
 भावेन पारिजातादिपुष्पकैः अतिरम्यै सुरभिभिः पूजितस्तदनन्तरं तुष्टुवुष्टु
 छविस्वाद्यास्तमन्त्रा माभीवादिताः ॥ देवा उवाच ॥ नमो मान्याय मानाय माननि
 संयुताय च मानगम्याय माचाय पूर्णस्वर्याय ते नमः नमो माधवपुज्याय म
 दनक्षयकारिणे नमो गम्याय मन्दारपुष्पाय ते नमः नमो मार्तरा

रुपाय मधुप्रीताय मानिने मानपियाय मेध्याय मुनिवेसाय ते नमः
 म हादेवाय मुनयं मद्रायामितते जसे नमो मनुविदिनाय मन्यवते
 नमो नमः इति कृत्वा तु वीहितं पुरातिर्मे कृता सुरैः रुपादृष्ट्या नुगृहे
 तान् मया सर्व्वलोकितान् कुवेरस्तन्नोदयुस्तस्मा कोपः पुजाय ते
 संतप्यं कोपपूर्णं भाविकर्म्मनुसारतः समारधनकाले तु सर्व्वदेवास
 मागता भिन्नवुध्या तु नादत्यनागतः सद्यदुर्मिति पुद्गेषका लेमा
 लूरस्तनीष्या सक्रमानसः मम भक्तिविमुखस्तस्यैवायतो मा लूरना
 मांकः भवत्वमवलम्बेन विश्वरूपि मम प्रियः तव मूले सदृशसं क
 रिष्यामी न संशयः तव यत्रैस्तु यो नित्यं करिष्यति मदर्चनं तेषां तु
 द्योभविष्यामि सर्व्वभावेन रावराः सर्व्वविश्वोपि पक्षां लो जतो मे धाय

२६ तव लभ तत्रापि स्वर्गविल्वोऽसौ साक्षाद्भूते समूर्तिमान् कुवेरादधिका
 पुतिः स्वर्गविल्वे सदा ममाः एतस्या धर्मस्थि मृष्टा नाभजे भयो ददा मयं
 सा तु स्वर्गमयि मत्तना स्वर्गपूरकरी मता एवं पुकारो लङ्घ्ये स्वर्गविल्वे
 तु मत्पुत्रः एतस्य मूलदेसे तु शलिलं पुद द्यति सः तस्मै तुष्ट सदा वा
 हं वरं ददा स्य सि निश्चितं आशं विना तु मे येन स्वर्गविल्वत ले स्थिता
 मृतिका संगहिता च तस्य लक्ष्मी विनस्यति मम वा को तु यो मत्तना मि
 तस्य संग्रहिष्यति को मरुद्भि दुतं तस्य संभविष्यति रावरा मङ्गाज
 लंगवां क्षीरं विल्वपत्रं तु मत्पुत्रं वर्तते सर्वदा यस्माद्वा वरा सर्वतः
 मदर्थं कै मदर्चयं दद्यान्नेता निभक्तिः वैद्यनाथं गमिष्यामि पूज
 यिष्यामि तं पुनः इति संभाषितो यो वै साधिपायात्पु मुच्यते अत्रागत्य

२६

तु पैश्या हं पूजनीयश्च रावराः ते सां पापान नश्यंति वद्भुजं मकतान्यपि
 मदर्थं राक्षसं जातिपापरासिद विदुतं अतो रावरा धन्यस्त्वं वर्तते धरणी
 तले तु तः परतरे स्थानं नास्ति वै जगति तले एतत्पीठस्थं मां ध्यायंस्ति
 त्वं भवने स्वर्के जावत्वं राघवो ज्ञानी सागरं शायकैः स्वर्कैः वध्वा ल
 क्ष्मीन कुरुते ताव ज्ञानं न लस्यते तस्मिन् शरो तु कोशल्या तनयः स्वस
 रे न तु लक्ष्मी करिष्यति तदा मुक्तिरस्तेऽपि भविष्यति इति श्री वैद्यना
 थस्य वाक्य माकर्ण रावराः दृष्टवत्पुत्रोपया सुदेवं जीभुवने स्वरं
 आनन्द पूर्णं हृदयो गतः स्वनं पुति रावरो सर्वलोकानां मिष्टकै भ
 वतं गते ततो विष्णुः समायातो वैद्यनाथमवेक्षितुं हरिणा सर्वपाप
 रां दारको जगती पुति संदृष्टो राक्षसेन्द्रेण नानासंभारभा वितः ८

51
 1957

२७

पूजितः पूर्णशक्त्यो नवशक्तिसमन्वितः हरिद्वीपमध्यस्थो विल्व
पत्रकृतादरः गोक्षीरफेनधवलोगोक्षीरश्रानतत्परः गङ्गाजलपिये
गंगार्थलोभार्थितमस्तकः नानोपचारैः विधिवत् पूजितश्च जथा
विधिः पूजांते भक्तिभावेन स्तूयते त्रिपुराणकः ॥ विष्णु उवाच ॥ हरा य
सर्वलोकानां हृदयस्थायशूलिने वषाभ्यवसयुक्ताय मुक्तिदायमा
हामनेः अजायजययुक्ताय भक्तानां जयदाय च नीलग्रीवाय रक्त
धरविनेत्राय मानिनेः वक्त्रिनेत्राय सन्नाय प्रणतस्याघराट्टिणे हेम
प्रभाय हेमाय हिमोसुधवल्लभाय च दिव्याय दिव्यरूपाय दिवाकरपि
ताय ते नमो रावरापुण्याय रावरोपाय ते नमः कैलासमन्दरे कश्यप
तिष्ठति वंद्यथा शिवः तथा एव सर्वज्या मार्ग्या स ह सर्वदा एवं २७

भूतलचंश्रुत्वा वगकेतोर्ध्वध्वजः संतुष्टकथयामास स विष्णु पातका
पहं ॥ श्रीमहादेव उवाच ॥ गङ्गासागरतो यंतु आनीय श्रापनं ममः ॥
विधेहि भक्तकल्याणकारकपुत्रयिममः एवं शंकरवाक्यं तु निशम्य
शीर्धरे नतु गतकाले तत्र गत्वा तु समानियच जीवनं जगज्जीवनभूतं
सुश्रापितः सर्वत्रिपति कथयामास संतुष्टो विष्णु कमललोचनं अ
द्यारम्य नरो यत्तु गङ्गासागरसङ्गमार् आनीय सलिलं सुदुःश्रापयिष्य
ति मम मुदाः तस्यापस्य विलयं पाश्र्वेति तिनसंसयः अतः परं त्रयाका
र्यं मन्दिरं मम सुन्दरं ममन्दिरस्य करलोत्पङ्क्तिनस्य न कस्यचित्
यो ज्ञतास्ति यत्तस्मात्त्वमेव कुरु सत्वरं सत्वरं विजहं पाप सत्वरं म
म मन्दिरं विदधाति नमस्तस्मात्तु मे भक्तो नो भवेदिदं मया शि

53
1952

२८ वस्यपासादः कार्यसर्वात्मसोऽदुतं इति संधि नितो येन तेनापि मदनुग्रहत
 तेभ्यः सर्वा निपायानि गम्यते समलोकतः येन क्षेपेत्तु पासादो वरो मम वि
 नियते तस्य मुक्ति करस्था च कर्तते स्वर्ग केतन एवं श्रीशङ्करस्य ज्ञा
 मादाय हरिरादुतं वैद्यनाथस्य पासादो प्रसारेः कियते शुभैः विधाय
 सत्वरं शंभो पासादं कमलायतिः कैलासे पर्वते श्रेष्ठे दुष्टं गेरीपतिं गतः
 तत्र गत्वा माहादेवसं दृष्ट्वा हिमपातादुरः विष्णुना नंदिरहितो गीरीजा
 पतिवर्जितः तादृशं गीरीजाकान्तं विलोक्य श्रीहरिः स्वयं उवाच पार्श्व
 तिकान्तं मरुदुःखेण दुःखितः ॥ श्रीविष्णु उवाच ॥ हरसर्वज्ञ रुचिर स
 र्वदेवनमस्कृतः आर्णव नन्दिरहितः कथं शंस्यते भवान् स्वयं २८
 मरुभूये हि यथा राजान सोमते भयर्ण नन्दिरहितस्तथा त्वं न वसोभसे

मन्मंता पार्श्वतः कुचवर्तते सर्वपालिका मरुता वर्तते नंदिरागशिरोमणिः कथ्यतां
 मरुदेवयदिश्रद्धास्ति मां युति तावदृष्ट्वा मरुदुःखं जायते मम शंकरः इति वाक्यं
 हरेस्तुवा हरः सस्मितमववित् रावणेन जननजासकारिस्ता च मरुता मरा नंदि
 तेन पृथिव्यो सोमाता तेन नन्दनेवने तस्मान् नंदिमानयुक्तस्तत्रैव तिष्ठति ध्रुवं
 कैलासो हिममावास्यालितलोकेन केसवः तद्गीता पार्श्वतिष्ठिञ्चोपि त्रिगुणाता
 हिमं वक्रव्यं किमु दैत्यस्य वलं लोकोतरं मरुतः त्वयान जायते तस्य दौष्ट्यतः
 दुरात्मणः तेनाज्यतु हं प्राप्नोत्वं काने तुं जयै खिणा तस्याभिलाषसिद्ध्यर्थं लि
 ङ्गकामयुपुरके मया दत्तं यत्तास्तस्यैव भक्त्यायः प्रितिपूर्वकं लंकैस्वरस्तु मरु
 जैर्नन्दिनोऽप्याधिको मम मरुपितये स्वयं यस्तु शिरां शिष्टं तु मुञ्च्यते
 देवो वाराक्ष सोऽपि भद्रं मोक्षोऽपि सोऽधिकं मन्तव्यो नात्र संदेहः सत्यं सत्यं

55
 1957

२०

वदाम्यहं भोऽतिथिदिव्योऽसंगं गौरिमेव नवोऽथ मा नंदितुममसे
 वार्धनायाति तर्हि लोपिनेऽप्या गच्छतु विद्या गौरि नदिनागच्छतु स्वयं
 अभक्तपराधानः सदाभक्तः परायणः मयातुरावरो भक्तः स्तेज्यते नश्रीयः पतिः
 न नदर्थत्वं न जानासि गर्भवासं करोमियत् यथापियसे पुष्पादसुधायां
 ममराधया अतिपुत्रो ममैवैष तस्यागो न हि दुःखं दं नदर्थं स्वशिरश्च
 दं कर्तुं यः समुपास्थितः इति शंकरवाक्यं तु श्रुत्वा साधुश्रीयः दत्तिः पुण
 म्यतं प्रितिपूर्वगतः क्षिरसमुद्रं गते सर्वजानां तु हृदयस्थे जनादि
 ने माधवे सर्वलोकानां पालके सर्वदायके हरेर्हि मादित नयां भितांश
 न्वा विचारतः त्वन्वाकैलासशिखरं हरिद्रुपि हमागतां एकदा नारदो

॥२२॥

नोऽं रावतापुति सुन्दरं वाक्यं गौरि नते पुज्यां त्वं करोषि निरंतरं तेन तुभ्यं तु किं द
 तं मद्यं कथयसांपुतं इति नारदवाक्यं तु श्रुत्वा तेन महात्मना उपते मुनिसं देहमंज
 कं वाक्यमेव च ॥ रावतो वाच ॥ सुते गौरि पते पूजायुभावेनैवलभ्यते मया च कुसले दे देवा
 नामपि दुर्लभं एतस्मादधिकं किं तु विद्यते धरणि तले तव दसना मां विष्णुपायं मे विलयं
 गतः एतस्य पुन्यरासे सुकरनं भक्तिर्दुर्लभा एतस्मादधिकं नास्ति फलं हृदये मे धिना
 अदाता सर्वदो न नतो भोऽन्ताभाज्यं महेश्वरः विश्वस्य पालको हार्ता कर्ता वैवसयेव हि अत
 सर्वजनैर्विदाः स एव पूजिते दीजः स एव सर्वलोकानां शुभाशुभफलप्रदः शान्तपशि
 वसाक्षात्ता तेन स एव हि वितं देहस्तथाप्युक्तो मम सर्वशिवस्य च यत किं विद्वतो भिन्नं
 मम नास्ति महा मुने दानं देयं तथा दाता यावकश्चापि सात्परं शिद्धिभिन्ना मत्मानं यत्सुसंम
 तै सुधिः सेव्यं सेवकभावोऽपि कथं तस्य पूजायाम् असता दृष्टमेतं तु यावत्सत्यं विलोकनात् उ
 पास्य कोपास्य भावसावद्वैतं पुनर्तते अद्विलस्याद्विदस्य स्या किल तस्य विभावना शि
 वो ह मिति जगान् जायते दुःखं नैव सकः शिवो ह मिति बोधे तु पुनर्तते दस्यमात्रं मिथ्या
 संभाष्यते तस्मिन् न च दुःखं पुनर्तते दस्ये नैवास्ति वैभाव तस्मै केन तु किं पुनः दात

ये ५१ १५२

॥३॥

व्यतेन किंप्रार्थ्यं कद्विचमोपति अहं शिवोपित्वं प्रापि शिवो सिय बुद्धस्य कं शि
वत्वं वासिकि केन वाक्यं दे प्रचे केन चित एवं रावण वाक्यं तु श्रुत्वा विवाचनार
द ॥ नारद उवाच ॥ राक्षसे न्य त्वया बोधकस्मात्तुल्यः सुसोभनः बृहिसत्तम
हामागत्वा कामासर्पमात्मन इत्युक्तं मुनिना तं कान्तायकः स्मितपूर्वकं
कथयामास मेधावी वाक्यं मुनिवराय कै ॥ रावण उवाच ॥ मुनिवर्य महार
भाग वैद्यनाथस्य पूजनात् ममायं बोधसंजातः दुर्बोधः क्षयकारकः ॥
वैद्यनाथजगन्नाथशं पूजयति यो नरः तस्याश्चानंक्षयं जाति तत्त्वज्ञानं
प्रजायते इति रावण वाक्यं तु श्रुत्वा वै नारदो मुनि वैद्यनाथस्य वयं दृष्टुं
गतः कल्मषवर्जितः तत्रागत्वा यथोक्तं तु दृष्ट्वा स्तनमहेस्वरः लोकानां दुः

॥३॥

खवक्षस्य द्वेदको भक्तिदायकः तदृष्ट्वा दत्तवत् भूमौ पुणमाविहितः
स्वयं शिवलिंगं तु यो दृष्ट्वा पुणमं कुरुते न हि चतुर्वर्गस्य तस्यापि क्षीयते
पापचेतस इत्युक्तं तु गतं श्रावणं शिवलिंगं जलेन च श्रावणं चन्द्रकुपस
जलमानियसत्वरं तेन वै वैद्यनाथस्य लिंगं संश्रापितं मुनि पश्योप
चारैर्विधिभिः पूजनं धर्मवर्धनं कृत्वा तु भक्तकामानां पूरको मोक्ष
दायकः संस्तुतो भक्तिभावेन सर्वोपादे निवारकः ॥ नारद उवाच ॥ प
श्यसायककायस्य दाहकानंदपूरित पश्यभौतिकदेहस्य मध्ये विहि
तमेदिरः चतुर्निगमसंगितं चतुराननं पूजितं चतुर्युगादितपदं घतव
र्गपुदायकं त्रिनेत्रविगुणग्राह्यगुणत्रयविवर्जितं द्वैतहिनं द्विजपि
तद्विजिह्वपरिवेष्टितं सकाग्रमनसाराध्यतारापतिविभूषणः स्कां

59
1956

तमभियुक्तं तौ कैवल्यस्य प्रसादकः एकपत्नीव्रतधरत्रैकरुद्रनमोस्तुते ॥
 विनासायममात्रं विज्ञानं च विवर्धनं एवं नारदवक्रोऽथास्तुतिमाकर्षितं करः
 कथयामास मुनये गङ्गा नमोस्वरं सिन्धुः सामुद्रं सलिलं तस्मादानीं प्रजापयद्भुतं ॥
 मित्राङ्गदूषयनेन तौ पितृभ्यानि रं तं एवं प्राणनिदेशं तं शंकरस्य कृपा निधेः ॥
 गत्वा रामेस्वरं तिर्थं प्राणिय सस्वरं दुतं लिङ्गं स्तं ज्ञापयामास नारदो मुनिसतमः
 ज्ञापयंत्वा हरं स्तुत्वा नारदो हं सवाहनः गन्तुकं तमति सावधनुमानं पुनरागतः
 वैद्यनाथं हरं दृष्ट्वा रामकार्यं प्रसाधकः ब्रह्माण्डस्फोटने शोभोदिति पदवशं करः
 समागत्य स संज्ज्ञातः शिवगङ्गाजलेन तु तत्र स्थचंद्रकूपस्य जलमुद्धृत्य ध्यायितः
 तज्जलैरावणाराध्यो वेदमंत्रैः समर्चितः तेन वानरसिंहेन सर्वदा सर्वपापं कः
 पूजांते नारदस्याग्रे कथितं वाक्यमुत्तमं इहा गत्वा तु लिङ्गं समाह्वयं भक्तिभावं तः

॥३१॥

॥३५॥

श्रुत्वा तियो नमो दत्तातस्य पुन्यविनस्यति अतस्त्वया ब्रह्मपुत्रवैतक्षिं वस्य च विद्वं
 आवर्णयंतु माहात्म्यं यात्रासांगविशिष्टे ॥ १० ॥ इति पद्मपुराणे पातालखण्डे वैद्यना
 थसिङ्गमाहात्म्ये चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ श्रीमाहादेव उवाच ॥ एवं वानरवाक्यं तु
 समाकर्षिमुनारदः अस्वक्षेत्रस्य माहात्म्यं कथयामास तत्त्वतः ॥ नारदो वाच्य
 वैद्यनाथाय स माहात्म्यं श्रुतिकोटिबुविस्त्रितं ब्रह्मणापिन शङ्कुवैवर्मुवा
 क्यं मया कथं तथापि प्रीतिभावेन किंविद्वाक्यं श्रुत्वा स्वतः पुरातपश्रुता
 पित्रा कृता सृष्टिर्विचित्रधा सृष्टिं कृत्वा पसंतो बोध्यातो मम पितुस्तदाः
 ततस्तु शंकरं ध्यात्वा मनशानि श्रुत्वा नवे स्तुतिं चकार विधिवत्ततस्त
 द्धौ महेश्वरः आकासवाचा तं प्राह ब्रह्माणं हं सवाहनं भो ब्रह्मन्
 उवाच सृष्टिः कृतास्तस्या विमुक्तये उपायो नोक्तस्तस्मान्मनःस्थो भक्त
 चैव तु अद्य ते सृष्टिमुक्तये कामार्थं माहात्म्यं सर्वोक्तं तं

५१

५१४

६१

१९५६

५

तस्थानं कुरुते न कुरु सत्त्वं इति श्रुत्वा कारुण्यं व्याधुना लोकपितामह
 उत्तमं कुरुते न कुरु सत्त्वं इति श्रुत्वा कारुण्यं व्याधुना लोकपितामह
 साशनात् क्षेत्रं शंभो विनिर्मय सर्वोत्कृष्टं सुसिद्धिदं दक्षायनाम्
 गरागो न्यपतंतु नमो भवै अतएव हि सर्वस्मात्क्षेत्रादेतदनुत्तमं
 स्मिन्क्षेत्रे मृतास्तुरीशूलपातोऽनुग्रहात् पुनर्नायाति शंशारे पाप
 र्णानं राद्यदि मानुष्यं दुर्लभं प्राप वैद्यनाथसादर्शनं न करोति न रा
 यस्तु तस्य जन्म निरर्थकं अन्यत्र कृतपापानां विलयस्तिर्थादर्शनात्
 तिर्थं कृतपापानां विलयं काशिदर्शनात् काशं विहितपापानां वैद्यना
 थस्य दर्शनात् विलयं जायते शिष्यमतः क्षेत्रं तु दुर्लभं तस्मात् काशिस्थिते
 पापमुक्तये प्रतिवत्सरं वैद्यनाथस्य कर्तव्यायात्रा सर्वाद्यह्निरासीत् काशं
 विहितपापानां यथापि शिवदर्शनात् यायते तं दिदं क्षेत्रं उत्कृष्टं केनैव न किं

निश्चितं स्मरणाय स्य कामपूर्णः पूजायते नराणां क्षेत्रमिदं वाचं वि
 सिद्धं सर्वक्षेत्रतः यत्र विष्णुस्वरः साक्षान्मुक्तिदाता सुचेरपि यत्र
 श्रीकालीकादेवी महाकालसमन्विता स्थितं करोति निखिले
 त्ववंसविमर्दिका यत्र वटुकवानरयो वटुको वसति स्वयं मुञ्चा
 तानां जीवानां विघ्नसंघनिवर्तकः गायत्रीं सवाहस्पृश्याय
 च निरंतरं वर्तते त्रीकवर्णनामुपास्या पापदारिका तमोना
 सकरः सूर्यो यत्र तिष्ठति सर्वदा लोकयात्राकरश्चक्रवाकः कुरु
 दप्रदायकः गणेशः सर्वविघ्नानां नासकः सिद्धिदायकः मु
 स्मिन् सर्वजनारथो वेदनापरिवर्जितः अदितादिग्रहयत्र
 नक्षत्रैः सह सर्वदा वसति सर्वलोकानां सुभासुभविधाधिनः
 स्वर्गात्पूरुषोऽप्यकुर्वेत्तत्र सर्वदा वर्तते तदिदं क्षेत्रं विविधं
 केनैव न हि वक्तव्यं किं वायुतनय नयनानंददायकं पुराहुरादि

63
 1956

वोदसोभयतस्त्यक्तकाशिकः शुस्मिन्क्षेत्रे तपस्तप्तापापः कश्चिं
 विभुजिह्वं ममतापस्यदलिकायेनकाशिश्चुदृष्टिताः शुतोममैत
 क्षेत्रंतुविसिद्धं सर्वक्षेत्रं इत्थं भगवान् संभुः स्वयमेव परात्प
 रः शुस्मिन्क्षेत्रे सदा वा संकुरुते विस्वभावता महेश्वराधनक
 तुमस्मिन्क्षेत्रे रम्पतिः सदातिष्ठति देवादिर्वा मा वैधव्यादाय
 कः हरेणमारितं विश्वं मदनं सर्वसुंदरं वैधव्याग्निसमाकाश
 देहया कामकांतया शुचिराध्यस्मरारातिपुनः प्राप्नोति जपिय
 जलं गंगा जलं यत्र मृतिकायत्र कांचनं रावरोशो हरो यत्र तत्र के
 वल्यमुत्तमं तदिदं सर्वक्षेत्रं नायकं पावनं मकरं वैष्णवं
 किं वायुतनयविनयेन समन्वितं शुचैवागता रामेण तपसा
 प्रासुदुष्करं पौलस्तौ हरेनाथश्च भयदेवलवत्तरः सर्वं सा
 नासितव्यो हि सरैश्च समराङ्गणो शुस्मिन्क्षेत्रे महेशस्वाधि

धाय च समर्हणं विभीषणे पिरामस्य प्रीतिपात्रं गमिष्यति
 एवमेव महेसानं समाराध्या लके स्वर शुस्मिन्क्षेत्रे भयं नै
 वमनुते रावणाश्च सः शुचैव क्षेत्रं राजैतु रूतैव चोक्तं तपः
 सुप्रिवेन स्वकाभार्या वालिहस्तागता पुनः लब्धव्या भवसं
 देहसत्तं सत्तं वृत्तिमहं इन्द्रादयोदिसां नाथाः स्वपदक्षैम
 हेतवे एतस्य रावणो सस्य पुत्रं हंतुं समर्हणं कूर्वन्ति भक्तिभा
 वेण तपः कंदोषाः सवाहनाः शुस्मिन्क्षेत्रे तु संश्रुत्वा आपदं
 त्वा तु शंकरं गंगाजलेन प्रह्लादपौत्रश्चिभुवनेश्वरः शुसि
 दलिवाननेन योदते स्ति रसातले नागलोकं गते नापि गलि
 ना कामरुपिणा एवमेनं रावरोशमाराध्य कमलापतिः दे
 वारिकः कृतस्तेन विष्णुपालरां दक्षिणा एवमेनं रावरोशं
 गोदेन सुभेन तु आपदत्वा तु संपुज्य क्षत्रियान्तकं रे राचः

॥३५॥

पुयागस्यतुमार्जितादृष्ट्वाकाशीविमुक्तिं गयायापिपुनस्तु कत्वा वै
वविधानतः पुनरायातिपिठंतु हरिद्वारं मरुफलं पुत्रागत्य वैद्यना
म्नाश्रापितं शिवलिंगं एवं प्रकारतो यो वै करोति लिङ्गपूजनं सतुयाज
पूजाफलं प्राप्नोति वातनंदन यश्चाप्यत्र च लंकायमेनं रावणपूजितं ह
रं गंगादे कौर्मज्ञानपूजयति सोऽधमः एनं देवं यथा शक्तिपूजयित्वा न
यः पूमान् कुरुते रावरोशाश्च तस्य विघ्नपूजायते वैद्यनाथस्य पूजायां
मम विघ्नपूजास्यतु इति विना यता पूजो रावरो गणाचंद्रमा एवं नारदक
तु समाकर्ण्य पञ्चगम हरिद्वारे स्वयं गत्वा जलमानीय वै ततः पुयाग
तिथिराजं तु दृष्ट्वा काशीं विलोक्य सः गयायां विशु चरणमवलोक्य च
भुक्तिः वैद्यनाथं हरं सर्वकामदं गंगावारिणां आपयितुं पुनर्ग

॥३५॥

त्वा हरिद्वारे यथाविधि भारं त्यक्त्वा तु सुग्रीवसंनिधिं हनुमान् गतः
नारदोऽपि महेशानं त्रिपुरक्षयकारकं अर्चयित्वा गतो ब्रह्मलोकं शो
कविवर्जितं तं विलोक्य हनूमंतं सुग्रीमो वानरेस्वरः पप्रक्ष कोतु
का किंचिद्वाक्यं स च मरुमतिः हनूमन् केन पुन्येन तवेदं दृष्टवान् मखं
युभाभिर्द्युक्मनोऽपुभाभिर्भयकारकं तत्कारणं त्वया वाच्यमस्मा
जिसत्यमेव च इति सुग्रीमवचनं श्रुत्वा पवननंदन तत्कारणं च सु
ग्रीवं कथयामास कोतुकं ॥ हनुमान उवाच ॥ राजन् भूमंऽलेकं हि
हरिद्वारी ऽसंज्ञक देसोऽस्ति तत्र देवानां ख्याता संनिधिरश्रमः स्व
र्गमिधेयो विलोऽस्ति तत्र स्थानेति सोमनः तत्र श्रीवैद्यनाथाख्यो
ति लिंगं मरुभुम् तस्य संदर्शनावर्कं मम भाति तस्मिन् क्षणं तत्र

69
1956

॥३६॥

यं मया चैकं दृष्टं नराणां सुशोभनं त्वया च निश्चयि भूयः श्रोतव्यं क्ष
रामा उतः आसितोऽपि पुरा व्याधस्तेन वै बहु वो मयाः यातिताश्चर्मणाते
आं विहिता कूटिका सुभा सा कूटि वैद्यनाथस्य यादिका गनु केन चः
बलक्ष संज्ञव निजा गृहिता दर्व्य दानतः तत्र स्थित्वा चैक सत्रं गत सती
ह मुतमं तत्र गत्वा तु व निजा वैद्यनाथः समर्चितः अर्चयित्वा पुन स्तेन च
गता कूटिका सुभाः निष्कलमस्य तस्यैव व नियत्तु म ह मते कर स्य
शी चर्म विंदं तं जीवा दिव्य मूर्तयः संजाता तक्ष रो नैव ये मृताश्चि
कालतः आगता निविमाना निता नैतुं हर वाक्यतः चर्म भिन्नी
लो जीवा न शिव दूतैः शोभनैः सां ह्व विक्षा दूतैः तच्च कूट्य तस्थो
व निवर विप्र पुत्र विवर्जस्थो त मूचू जीव पूरुषाः वै स्य वर्य त्वया

॥३६॥

वैद्यनाथं संपूज्य वाचतु आगतं त्वत्कर स्पर्शा चीर काल मर्त्य वयं
दिव्य मूर्ति धरा सर्वे यास्यामः रुतिनां पदं परोपकार निरतो धन्य
त्वं धरणी तले त्वत्पुशा दूतवयं सर्वे मुच्यते कर्म बंधनैः तेषां पि मु
क्ति करणाय दाह भगवान् पुभुः परोपकार मरणा सरां धर्म वर्म सु
स्मरणा वासुदेवस्य भवा ध्ये स्तारणां त्रयं इत्युच्चा वहु वो जीवा दिव्य रू
प धरा श्रुते वै स्य वर्य मनु शा पु पुं मा लि ग न प र्व कं ततो विमान
मारुह्य गता स्ते शिव सन्निधिं मया पित्र क्षु बा दृष्ट्वा तस्मिं ग स्य पु
भावतः तेषां कैलास गमना वै श्य से पि ह तं रं पु भा वं वैद्यनाथ
स्य ज्ञात्वा तु म मता ज हौ कृत्य कृत्यो भवे द्वा पि मुक्ति भा गि न शं स
यः एवं विधा स्य त्रिं ग स्य स्थान स्य च वि से व त दर्शितं बहु पु न्ये न

71
1956

॥३१॥

यो वत वनरक्षमः न दर्शनात् माहाराज जातं मे भूषणमुत्तमं एवं बुवं
 निविरेत्तं दैते यस्य मस्तनपुनः रवोजातश्चातं कांक्षितं ततः सर्वेषु वंगमैः
 किं जातमिति चोक्ता तु यावत्त्रावलोकिता तावदुदुभे दैत्यस्य सिर्षते
 रुरुसायुतः समुत्थितः पुमानेको द्वितिय इव भास्करः तेनोर्जं मर्क
 टः स्याज्जित्व याहं दुष्टवसागरात् वैद्यनाथस्य लिंगस्य कथा संश्रा
 वतो न तु समुद्यतस्तत्तत्त्वतो नान्यो हस्तिममसुपियः बांधवा बां
 धवानैव शातव्यावुद्धिसालिना दुष्टवनिर्नासको यो वै शातव्यास
 य बांधवाः इति वाक्यं समाकर्णितस्य पुंसस्तु वायुजः कस्तुर्कै नैव
 पापेन दुर्गतिस्ते वसुमे ततस्तत्समुवाचे दं पूर्ववृत्तांतमात्मिनः शु
 क्रमासं पुरा की सगुह्यको गननायकः वैद्यनाथस्य निकटं गंतुं कृतं

॥३१॥

मतिस्ततः विलंबितः कार्यवसात तत्पापान्माहि संतनुः प्रोप्तास्मि
 वालिना साहं द्रोहो भूभमकारकः तेनैव वलपूर्णेन निस्तो हं पुवं
 गमः मम देहं तुरामस्तु विश्वे पस्तजो जनं वानरस्य तुरुस्तो जयता
 याता मृतिर्ममः अतो मयान संप्राप्य देहस्तु भोगसाधकः देहं चा
 लभमानेन मया तु सिर्षमधाके स्थितं तव पुसा देन वैद्यनाथस्य
 चानयं वैद्यनाथस्य माहात्म्यमाश्रय्य श्रुतिसाधकं संश्रुतं तनु
 र्वां भोजातेन लब्धं परंपदे मह्यं प्राप्स्यतीराय नियोगः सपुदियतां
 ॥३॥ इति पद्मपुराणे पातालखंडे श्रीवैद्यनाथलिंगमाहात्म्ये पद्म
 मोध्यायः ॥३॥ श्रीमहादेव उवाच ॥ इति गुह्यकथा कथं तु श्रुत्वा हनुम
 ता स्वयं तस्मै हितं एव च नैकथितं ततश्च कालेन यस्य लिंगस्य कथं

13/1956

॥३५॥

प्राप्तवन्तानि मेलं पश्यन् लब्धं त्वया तालिं जंतु ध्यात्वा सर्वदैवदि क्ष
 रा मात्रमपि ध्यानं वैद्यनाथस्य योनरः कतेति सोपि दुष्टे तु यज्यते सर्वभा
 यतः सर्वथा येतथा तयो वैद्यनाथो महेश्वरः किं फलं तस्य वक्तुं वैद्य
 नाथोऽपि न सक्यते स्वपुन्यवसतो याति योगी पार्थम्यं ततस्थानं
 याद्विषक्षे स पुनरावर्तिवर्जितं इति मारुतिवाक्यं तु समाकस्य पुनः पु
 नः तदंति के तु वचनं कथयामास सोपि वै ॥ गुह्यं कथं वाच ॥ कपिवयं
 मन्त्राभाजं सुखं पूर्णं विपिष्टं तत्त्वज्ञानमनिष्टं तु कथं स्यादिदं न
 यते दिवि स दुन्दुभितो यत्र तिष्ठति वासवः वन्द्यं निभं सुरै
 सर्वैर्वागी सो यत्र तिष्ठति स्तपत्रयहरो यत्र विद्यते कलाशादयः
 देवानां दिव्यदेहानां कामसंघपुं पूरकः यत्र कामदुधाधेनुः स
 दातिष्ठति कामदा यत्र विंतामणी रत्नं वांश्च नियं प्रदायकं सर्वत्र फल

॥३५॥

पुष्पां नन्दनं यत्र वर्तते मयूरा यत्र निर्मलिको विलालोपसंयुते
 सत्यसौ जग्धमालौ श्रयुजो यत्र लमिरा वरुवो रेवकणायां कामदीपेन
 एव च उर्वसी मेनका रंभा चित्ररेखा तिलोत्तमा पंचभूडा जकन्धरा सर्वा
 अस्थिरयोवना विल्वस्तना सीह मध्यादिर्धने जासु सोभना विद्यन्ते
 यत्र लज्जारसपूर्णमनोरथाः एवं तृपीष्टयं कस्मात् त्वज्ञानैरनिष्टितं
 इति संहिग्धमनसः संदेहभंजनं कुरु ॥ हनुमान उवाच ॥ सुभकर्म समु
 दूता दृष्ट्वा तु बलुभोगतः क्षयात् खगनकस्यापि स्थितिर्निता प्रजाय
 ते अनिष्टं तोपितं कालं प्राप्य तस्मात्पतंति च यतस्ततः क्षयिष्यन्ते
 तु नानपि यंतुत मय्यते प्राप्नुमोक्षास्तु कदाचित् पृथिवितले नायाति
 शान्दं हनदधा दृष्ट्वा हियोगीनः यथा घटैर्नष्टं क्षिप्रं यतमेव तु तद्वैत

75
1956

॥३॥

तथा च त्वमापन्नो ज्ञानिवृद्धेव जायते एवं ते स्वर्गमोक्षस्य संभेदः कथितो
मया वैद्यनाथस्य निकटे देवेन नन्दनपर्वतः वर्तते सर्वलोकानां मनोनयन
नन्दनः यस्मिन्निस्त्रिंशत्तस्यापि रुचिरं तपोवनं यस्मिन् बुद्ध्यादिदेवै
स्तु विहितं परमं तप तत्रापि पुनोपवनं पावनं पुन्यवर्द्धनं तपोवनं तु केना
पि दृश्यते पुन्ययोगतः वैद्यनाथस्य श्रेष्ठतया नार्जितं ये तपोवनं दृष्टिस्थाद्विहि
तस्तेन कृतं पुन्यस्य वंदकं गच्छति ह्यमात्रं तु वैद्यनाथस्य लिंगं विस्मृतं
तस्य मध्ये तु वर्तते तत्तपोवनं कोटि लिंगार्चनफलं वैद्यनाथस्य पूजनात् वै
द्यनाथा च न फलं तपोवनपरिभ्रमात् परिभ्रमेण यत्पुन्यं देवेन नन्द
ननात् यायते भक्तियुक्तानां ध्रुवंगुह्यकसत्तमः वैद्यनाथस्य लिंगस्य
रुत्वाया जातु यो नरः तपोवनं न गच्छेच्च पश्यं स च विमूढधिः तत्र गत्वा तु

॥३॥

यो देवनन्दनं पर्वतोत्तमं न पश्यति समं दत्तमारावरो शार्ङ्गनोदुवं पुनोप
प्राप्तिनितरां स तपमेतन्मयोच्यते इति मारुतिवाक्यं तु श्रुत्वा तेनातिभक्ति
तः गतं श्रीरावरो सस्य यात्रां कर्तुं यथाविधिं विमानं सर्वलोकानां मानं
संवर्द्धकं सुभं विहाय पादचौरा गतो मानं विस्मज्य च तत्र गत्वा तपो
ठं सौवर्णं तत्र दृष्टवान् विहितं ज्योतिरूपं तुरावरो स्वरलिंगं मध्याह्ने
र्ध्नि भगवोपयुक्तानां दृष्टिरोधकं दृष्ट्वा हर्षं तु संतोषो मनसास्तस्य जायते
यथा श्रुतं तथा दृष्टं हनुमत्प्रमुखो ततः पुनः पुनः पुरा म्यासु श्रान्नायमानं
संगतः मानसे सर्वतियो दे पुरिते भक्तिभावतः श्रानं कृत्वा ततः प्राह सि
वदूतं रथस्थितं शिवलिंगस्य पूजायाः कर्म कथयत प्रियः तच्छ्रुत्वा
तेन दूतेन कथ्यते च यथाविधिः श्रुत्वा तु मानसं श्रानं भवता तत्कृतं
पुरा वा ह्यश्रानं ततः कृत्वा वा ह्यमा लापकं दारो नित्यं कर्म ततः क

77
1956

त्वान्नासजालादिकंततः कुर्याच्चमानशिशुजांमानसैरुपचारकैः वाह
 पूजोततः कृत्वावाहोपचारदानतः उपचारैकोऽसैस्तकश्चिदृशमिरेवचः
 पंचभिर्भुत्तुभावेतुगधपुष्पैः प्रपूजयेत् केवलेनजलेनैवसर्वाभावेनपूजये
 त दर्व्यसाद्यनकुर्वितयदिदेतश्चेयमात्मनेः एवंसंपूज्यविधिवत्तपंकत्वा
 सुशक्तितः ततस्तुताभक्तिपूर्वसाष्टाङ्गपुण्यमेततः ततःपादोदकंपूतंराव
 तोसस्यनिश्चितं पादश्चानजलंवापिरावतोसस्यनिश्चितं पातव्योनात्र
 संकोचोविधातव्यंकदाचनः वैद्यनाथसरस्वतीर्क्ष्णकृत्वायेत्वधरामृतं न
 गुरुनिनरास्तत्रजायतेगर्धभास्तुते यतोयरावतोशस्तुलक्ष्मीरमराव
 दितः अयंरुोलक्ष्मीपतिर्विभिन्नोनकदाचन अस्मापुसादगुरुदे
 वोनास्तितिनिश्चितं इतिदूतवचःश्रुत्वासंदेहुररांसुभं अनेनवि
 धिनालिंगपूजइत्वातुगुह्यक ततःपुष्टोषसमयेचयोदश्यांशनैश्चरेः
 यंदनागुरुकपूरकस्तूरिकुंकुमादिभिः कोमलैविल्वपत्रैश्चतर्वै

डाक्षालवंगतामूलंनानोपचारकैस्ततः पूजांचकारविधिवत्तपरावतो
 सस्यशोभनं पूजांकृत्वातुतेनैवसंतुतोभक्तिभावतः ॥गुह्यकउवाच॥
 मोदसायवर्षीयवर्षवाहयश्रुलिने नमोवंद्यायरामेराव्यालयुक्ताय
 तेनमः नमोनिषायपूरीयपूरीयुक्तायसंजिते नमोवीरायश्रूराय
 वीरवंद्यायतेनमः नमःसमाधिगम्यायसमाधिस्थायतेनमः नमो
 नायसांतायज्ञानज्ञेयायतेनमः असंज्ञायतिभवायशंकरायनमो
 स्तुते नमोरावणपूज्यायवलिपूज्यायतेनमः नमोभार्गवपूज्यायक
 र्तविर्याक्षितायते नमोवासवपूज्यायवलिपूज्यायतेनमः पुष्टादता
 तपूज्यायनमोदेवायत्रकिरो नमोनरसिंहपूज्यायकिरणाक्षीर्चिता
 यत्र नमःकुर्मपुपूज्यायमत्स्यपूज्यायेतेनमः नमस्तोसिद्धपूज्याय
 साध्यापूज्यायतेनमः नमोव्याजायवंद्यायदेहव्याजायतेनमः न

मः पुथमपूज्याय दोषादिनायते नमः गुणैर्गुणगतिनां च संगतं मुनरंतरं
 केसामानं महीदेवमामुद्रजगत्पते एवंस्तुतामभारतिगुह्यको हर्षसंयुतः
 विमानवरमाहृगताः कैलासमंदिरं एतस्मिन्नेव काले तु कुबेरः शंकरपुत्रः
 आगतः शिवगंगायां श्रान्तं कृत्वा यथाविधि पुनश्चात्रं दुर्कस्य शलिलैः रत्नैः
 वरौः श्रुत्वा श्रापितो भग्नावैद्यनाथसुरार्चितः ततस्तु देवदेवसामंतिमुक्ता
 फूलादिभिः पूजितः पार्श्वतियुक्ता वंदितः शिवनामभिः ॥ कुबेर उवाच ॥ न
 मोहराय रम्याय रमायुक्ताय माधवे नमो भवाय भवाय भवानिबलभाय
 च नमः कान्ताय कल्याणजनकाय सुभकारिणे नमो मंडाय मान्याय मोह
 शून्याय ते नमः गुरवे ज्ञानयुक्ताय गंगायुक्ताय ते नमः नमश्चलाय च पलाय
 पतिपूज्याय ते नमः झलयुक्ताय सततैश्च फिनाय ते नमः जलस्थिताय
 सततं नमो जलहराय च तं ववेद्याय तं जायतं वदिनाय ते नमः रामाय रम
 निद्याय रावणे च नमो नमः नमो दीर्घाय दुस्त्राय पुष्टाय स्थविराय ते नमः

वालाय वनितारकितायाममूर्तये नमः कालाय कालस्य कालायाम् तदुपि
 उच्चानपीठसंस्थाय नमो विभ्रमकारिणे कामखापीठसंस्थाय नमः कामाक्ष्यकारिणे
 नमः पुण्याय पुण्यादिपीठसंस्थाय ते नमः नमो जालंधरस्थाय नमो जंतुपियाय ते
 हरिद्रापीठसंस्थाय रावतोसाय ते नमः दुष्टवसंहरमेपापं मम सर्वं विनासयः यदु
 स्तिप्राज्ञं पुन्यं सर्वं तत्पार्श्वतियुक्तः द्रुतमूर्ते जने तस्य कुरु दर्शनं नतः इति
 तस्य मूर्तौ द्रुतं स्तोत्रं श्रुत्वा विकोपति स्वरुपं दर्शयामास तस्मै दुष्टवनिवारकं
 तत्कालं लिङ्गमभ्येतुं चोत्थितश्चामरेश्वरः कोटिवक्त्रो विमलश्चक्षुः
 दुरासदः मुनेकपाणिपादश्च कोटिसूर्यसमप्रभः विरिञ्चिसोरिसजादिदि
 विषतपरिवेष्टित रावणादिगणैर्युक्तो भक्तपुतिविवर्द्धकः समुद्रदयिता
 सिर्वमंलितश्चंद्रसेधरः नागहारोजगन्नाथकालकूटविषादनः सुमेरुनि
 श्रलोभसमभूयितो भयवर्जितः चंद्रसूर्यक्षणे निवर्जितः शूलकरेकरः
 गजचर्मवृतो मुराडमालायुक्तश्चिभिः वराः मंदारविल्वमालाभिर्भूयितो दे

वि

यवर्जित एवंविधं ह्यं दृष्ट्वा कुवेरो जन्मनः क्लृप्तं बहुमत्वाति केवा कं प्राप्नुमीत ह
 नोजलिः ॥ कुवेर उवाच ॥ इदं विमिश्रं रूपं ह्यं संहरं संहरः इन्द्रस्वरूपं समीक्षा
 मम मोहपुजायते सोम्य दर्शय मे रूपं मात्मस्मृतिविधायकं इदं संत्वा समीक्षा
 मुदेवाः सकंपुरेणमाः भयभीता विपद्यंते किमिदमिति वादिने अकालयेव पु
 लये जयते किमहेस्वरः एवं दृष्ट्वा स्वरा देवाः वाक्यमाकर्ण्य शंकरः इषु ह्यस्य
 मुखः प्राहु कुवेरे भयावि दूले ॥ महां देव उवाच ॥ यक्षे शया हि सिद्धं त्वं मयो ध्या
 तुम मां ज्ञया तत्र गत्वा तु शीताया पतिमान् युराद्यं याव द्दामो ममा र्थं न करो
 तिय गत्यपि तावन्मयानवे सोरयं लभ्यते दुष्टव नासकं रामो न मनुजो मि
 व ह्यरिरे वन संसयः धर्म संरक्षणं कर्तुं मधर्मस्य च खराडने आविर्भूतो हि
 विस्वात्मा लोका दृष्टव लेन च यथा घट पट द्यास्त लोक दृष्टि पथं गतां
 तथा लोक सुभा दृष्ट्वा रामो दृष्टि पथं गतं आत्माराम परं धुमयात्मनो ज
 न्मोचरः स एव भगवान् साक्षात्प्राप्य नमापति लोका दृष्टव शेनेव

मानुषं रूपमाश्रीत यस्य मंत्रमहं दत्त्वा काश्यापाप समन्वितं समु
 द्धरिष्ये तान् सर्वान् रतारकं मंत्रमुत्तमं तन्मंत्रं श्रुत्वा यक्षेश सर्वतंत्रे
 जोपितं तन्मंत्रस्य प्रभावश्च वक्तुं शक्नो न केन वै रामस्य परमेस्य चतुर्थ
 तंतुनामकम् पुरावाद्यं नमो हन्ता ततारकं तं च कथ्यते काश्याये मृत्युमा
 यन्नास्तोस्तोश्चापदिशाम्य हं तारकं तु जोगाधिपापीत संगतः खलु मुक्ति
 माप्नोति यक्षे स पुन्यं संघस्य काकथा आसित पुष्प द्वकश्चिधर्म संज्ञकु
 लोद्धवः तस्य पत्नी गर्भवति काले सा सुतपूवकं गंडवो गोदुवत्वेन म
 ता पंचत्वमागता पित्रा बालस्तु विधिवत् रपालितश्चापि सिद्धितः
 यातादि बुतवंधांता संस्कारास्तस्य कारिताः सत्त्व दृष्टव साक्षात् लोजन
 कः स्यापि शाः सतं उलंघ्य कामचारि च संजातः सुदुवा लवत् विजया

॥४३॥

भक्षरां तेन समारब्धं कुवुद्धितः आहारवद्भुये चान्नं लसुनं च जना न्वि
तं ब्रह्मणा नोदिरसनं देवेन नियतं कृतं नियमं तं परित्यज्य यथेक्षं भ
क्षते पुनः सुकृत्सुद्विपरित्यज्य बोधधर्माभिलाषिणा ब्रह्मणोऽस्य स्वव
र्त्तुचोरितं तेन पापिना ज्ञानसंध्यादिकं कर्म संत्यजं सर्वमेव च नित्यं
नैमित्तिकं कामं त्यज्य सर्वमशीषया त्यज्य ज्ञेयं पवितेन यत्र कुत्राविभू
ज्यते यश्चेस किं वरुज्जेन मेद निद्रा कृता वरु दैशीत्यंतस्य पापस्य वि
लोकादेस संस्थिताः न केपि धनिनः कुर्युर्दया जीवनरक्षिका अ
नेन पापिना चास्मादेसादेशान्तरं यदि गन्तव्यं तर्हि चास्माकं कुसलं स्या
पिनिश्चितं इति सर्वे विनिश्चित्य तादृशं स्वपलादतः देसांतरगतः सोपी
यां गालान् गतः कः दूरदृष्टवसा सोपि यां गालं भवने शुभे यत्र शूक

॥४३॥

रसंधाना निवासस्तत्र वैमतः मृतश्च शूकरगृहे चां डालै सविलोकी
तः घर्षयित्वा तु चां डालै गामांतस्माद्वहिकृतः कृष्णपक्षे निसायां नु
कोपितारक जापकः अदृष्टवसतस्तत्र मार्गेश्वरसणादुका तस्य
दातृप्रखलितः पतितो मृतसिर्वैके तत्पुन्यवसत सोपि पापी निरज
भोजनः तं नेतुं जमदूताश्च कोपपूरीं समागतं तानन्यादृत्य सह
नितो सै विष्णुदूतकैः सुखं वै कुराह भवनं पुनरावर्तिवर्जितं ॥०॥
इति पद्मपुराणे पातालखण्डे श्रीवैद्यनाथसिं गमाह्वये सद्यो ध्याया
सीमहादेव उवाच ॥ इदं वाक्यं समाकर्ष्य वैद्यनाथस्य वितयः आरुह्य
पुष्पकं दिव्यं राममानयितुं गत तत्र गत्वा तु कथितो यश्चे सो राघवं
मुदा वसिष्ठसिष्यं देवेभ्यः जनपियं जगन्मय हरिद्रुपीं संस्थस्य वै

85
1957

॥४४॥

यनाथस्य संनिधिं समागच्छमया सङ्गपितरावभिवाद्य च आहुतो
 हिरेन त्वं तदा देसादहं पुनः समागतस्तव रुचिं ध्यायामस्तथा कुरु
 त्वमेव परमं वृद्धं हरेण कथितं पुरा यथा हरस्तथा त्वं च माननियम्य मा
 दसां अवस्य मेव गन्तव्यं मिति वक्तुं न सक्यते एवं विते सवचनं श्रुत्वा
 मप्रियं वदः तुवाच शूक्षाया वाचा कुवेरं सिवदूतकः अवस्य मेव ग
 न्तव्यं हरिद्वीपीयं मुत्तमं यत्रास्ते सर्वलोकानां कामदा तामहे श्वरः भ
 विव्यति कृतार्थो हं यस्य दर्शनमात्रतः एव मुक्तं कुवेराय श्रीरामस्य
 तरा न्वित गत्वा दसरथस्य गोकथयामास तं पति यश्च सर्वगणारो
 ध्यो समा राध्य विसेवतः अथाहं वै यनाथ नंदं दृष्टुं यामीयां तपति वै य
 नाथो विराट् यावद्वि सन्निधिया मृतं तावच्च मुक्तिं वक्षस्य फल

॥४४॥

निच फलति वै नरां सुकृतं पुण्यानां सत्यमेतद्वि म्यहं सर्वतत्कान
 मिः कार्यं वै यनाथस्य दर्शनं इति राममुखो भोजाद्युत्पावा कामक
 लमयं राजा दसरथो धीमान् राममाह गुरान्वितः ॥ दसरथ उवाच ॥
 रामस्तु चासि कामस्य दाहकः कामपूरकः वै यनाथाभिधं गौरीमुख
 सीतं सुचुम्बकं हरं सर्वाङ्ग रुचिरं संसमाध्याहि सत्वरं इति राजोक्तमा
 कर्णं रामो राजिवलोचन कथयामास मेधां वि कुवेरागमनं पुरा ॥ रा
 मचं दु उवाच ॥ राजन् परमशौ वैनरावरो नमो ह्यमना पुरा कैलास
 सिधरे हरं दृष्ट्वा भुजिक्रिया कर्तव्या तमदृष्ट्वा तु न भौक्तव्यं कदाचन
 एवं नियममास्था यया तायातं तु पुत्रहं कैलासस्थं हरं दृष्टुं साद
 रं कुरुते मुदा एकदा तस्य भावस्य परिश्रायं विमूलिना तस्मै न
 दर्शनादतं कैलासे न हि तस्थितः अस्वद्य दर्शनात्तद्विषयहृदयो रा

४७
 १९५७

॥४५॥

क्षसेस्वरः कैलासं कथयामास सख्यो भक्त सतमः ॥ खण्ड उवाच ॥ गिरि
शुद्ध हरो नात्र दृश्यते पार्श्वे तिपतिः कसिं गतो वा कैलासं सुन्दरं मंदराचलं
सत्यवुक्तिं समागते तु मामिच्छां कथयस्व मे यास्यामि तत्र तं द्रुष्टुं शुद्धया
पिडितो ह्यहं श्रुत्वा दसिणा तस्य ह्यनमनं च करोमि तत् क्षुब्धपितृस्य नैव
स्ति नासः सर्व सरिरवत इति रावरावाक्यं तु समाकर्ण्य महिधरः प्रोवा
च तस्मै संप्रिदा कैलासो वचनं स्फुरं ॥ कैलास उवाच ॥ मया पितो व भू
ते सो लोभेनाभ्यां न दृश्यते अन्यत्र गमनं तस्य सांप्रतं चानुमीयते का
स्यो हि पुत्रुराचास्ति पितृस्तस्य निदं तरं गतो वा साक्ष्याते न मं दृशे
लमुत्तमं इश्वरस्य वसो लोको नैस्वरः कस्य चिदसः इति सतां राक्ष
सेभ्यः मया तु भयं समुच्यते इति कैलासवाक्यं तु श्रुत्वा च राक्षसेस्वरः कै
सिं गतो हरं द्रुष्टुं नृपापुस्तत्र दर्शनं ततस्तु संकरं द्रुष्टुं मंदरादिं गतं तत्स्वयं

॥४५॥

मा

तत्रापि दर्शनं तस्य न जातं पुनरागतिं कैलासं मुनिलयं तत्र दृष्टो महेश
रं हरं नापि च दृष्टो सौ पुनतः पुरतस्स्थित तन्नुवाच महादेवो विलम्बेन म
मान्तिके समागतस्तु पूर्वां गेपुत्पदं दर्शनाय च मम संसय भंगाय वचनं
वक्तुमर्हसि एवं वचनं श्रुत्वा हरवक्त्रा दसानेन पुनरुपगम्य तं प्राह वाका
नुसमयो जितम् प्रतरेव मया याचा कृत्वा त्वदर्शनं च गत्वा कसिं पुन्य
रासिं तत्रापि च न दृश्यते पुनरप्यप्यपुनः कास्यां गतो मंदरपर्वतं तत्रापि
त्वामदृष्ट्वा तु पुनः कैलासमागतं इदानीं ते दर्शनं तु प्राप्य देवादिदुर्लभं
भं एतस्मात्कारणा देवविलम्बं वलुजायते कालं प्राप्य महादेवमु
न्यपापं फलं भवेत् श्रुतो नियमश्चास्ति बहुयत्नो मया कृतं पूर्वज
यममास्याय तस्य यः परिपालनं न करोति नरो यो वै यां डा संखरं
यायते तस्मात्तु ततो जवन्जीवकार्यं वृत्तं हरं श्रुत्वा लोभेन न तत्प्राप्यं

89
1956

पुरत्रंसुखमिच्छता इति संज्ञा मता चोचयुनरागम्यते पुमो इत्यन्ति मरुदेव
 कालाति तनुदर्शनं विचारय मरुदेवं कस्य देवो भवे पुमो अगते स्वागतं व
 मुंगते तु गच्छ वै पुमो पुगते साधुना येति वाक्यं वधुगतागते कैलासमागते दे
 वमथि लौकिकमेव च ताज्यं चानेन छिरि नासदां हंकारसाहिना विदि यदसं
 नाका छिन्नात्पाज्यं सुनादरः मर्द्धत्वा तु यत्पाह दसं नार्थमिह गतं पार्थिव
 मरुसंभुश्च बुद्धि सत्तममागतः कैलाससंकरा कसमा मिथ्या वक्तुमर्हसि द
 सनान नुरंतस्य यत्पासा मिमेव तं इत्युक्तः समरुदेव वदन्नेन कथयः पुमो
 राक्षसं स न जाना मि कमतः स च संकरः स्वश्चाचारि मरुदेवो तस्य नास्ति प्रिया प्रियः
 तद्वसि सर्वलोको दिने स्वरः कस्या विदुसः इत्येव मुक्ता हि गिरिणा सतो हंकारिके
 पुरिं तज्जादृष्ट्वा मरुदेवत्वा तु मंदरपर्वतं गतस्तथा पिना पस्यत्वां तु देवं जग
 त्गुरुं तस्मात् पुनरिह गतं दृष्ट्वा त्वं भक्तवत्सल सुखि भवामि देवे स विलम्ब
 स्पच कानम कथितं तं मरुदेव मया सत्तं जगन्मय ॥१॥

गते मर्द्ध कैलासात् सोपित्वा मुदितो गिरि ममागमं ना कथयत् पुनः कश्चि
 समप्यते तज्जाप्य दृष्ट्वा त्वं देव पुनः पातं तवान्निकं विलम्बस्व हेतु रमः
 मरुंतु किं करस्तव ममापि यदि देवो स्तित्वं दं यं कर्तुं मर्हसि स्व
 नित्वेन गृहत्वेन ह्यावयोर्गुरु शिष्ययः उभयो र्यदि देवोऽस्ति उभौ दं
 डौ तव पुमो मम चेदय राधोऽस्ति तर्हि सर्वा मना त्वं दं दं नीयोन
 संकोचे कार्योऽभक्त विना सक इति रावरा वाकां तु श्रुत्वा किं विन्न
 भाषितं हरेण तक्षरो नैव रावरो न वलीयसा कदलीस्तम्भ द्वे
 लश्या प्लितः कोपतः खलु कैलाशश्चा चलो नित्यः सर्वो लुक्कुर
 रापुय एवं कृते राक्षस शीशे हरा कुक्षो न्मायते तं कारणां म
 हारा मृगु ध्वे कानो धिगतः अगते स्वागतं येन गते तु पुमं

गलं समाख्यते गुरुस्थेन सदृशः साधुभिर्यज्ञे तद्गुह्यनिश्चलं
 केययगुह्येन तमपुनः अश्वर्थमनया रातेर्महिमानं विलीकाया म
 यकोधवसातस्मात्तदन्तर्गमने। तस्मात् एवमुतं विधिं दध्यागौरेप
 तनंदिनी सावगौरवमानेन चात्मानं निश्चलं कृतं। अचलं सचलं द
 द्यादेव्याः कीधोमहानभूर। तस्मात्तकोधात्समुत्पन्नो वदुः परमदा
 रुणा सोऽपिरावणा देहं तु भक्षितुं समुपस्थितः सादृशत्वं रावणस्य
 देहं भक्त्यमेव लु इत्युत्वासमहादेव स्तरक्षजगन्मयः रक्षित
 रावणं भक्तं कथयामास तद्वितं भो रावणमया दत्तं लिंगमादायुसत
 रं दिव्यं मणिमयं लिंगं कैलासशिखरस्थितं गङ्गातत्रैव स्थापितं
 तव भाग्ये विधायकं पुष्पं हं दशनादस्य पुष्पं समदर्शनं या

यतोऽनं संदेहः कर्तव्यो रावणत्वेन एतस्य पूजनं भक्त्या समुचितं
 त्रियोऽयं गङ्गाजलेन श्रद्धावान् सोऽपि मुक्तो भविष्यति एवं गुरुमु
 क्तं मम तुल्यं पुण्यं ह्यत्र हरिद्रापीठमध्ये तु स्थापनीयं विधानतः।
 न्यत्र स्थापितं व्यंतु सत्यमेतन्मयोच्यते अद्रापीठस्य सदृशं नास्ति भू
 गो लभ्यते यत्रास्तेव गालादेवी सर्ववैरि विमर्दिनी हरिर्लक्ष्मी
 युतस्तत्र सदा तिष्ठति रावणा सर्वेषां पालनं कर्तुं स्थितिं शक्तिसमन्वितः
 सच्चिदाशक्तिसमायुक्तो यत्र तिष्ठति पद्मयः सत्तारं शक्तिशक्तितो यत्र ति
 ष्ठाम्यहं सदा तत्र केन नानां सुखलाभाय चात्मनः एतद्धेना दूरिषं
 तु न भूतं न भविष्यति एतद्धेने तु यो लिंगं मामकं स्थापयिष्यति अ
 त्तिरेनैव कालेन तस्य मुक्तिर्भविष्यति अहं ते कथं दद्यामि चेति

३

हासंपुरातनं हार्दय्यपीठस्युत्पत्तिं शृणुष्वेकमना स्वयं श्रुतिरुतेनाभि
 यन्मादिहोर्जातिः प्रजापति दक्षाहुः छातस्ययातो दक्षोनाम्ना गुराफर
 पिदुर्वृक्षपादे सास्रष्टिचक्रिकरश्च स कन्यासंजनयामासवष्टिः संस्था
 ससोभरण तासांकनिष्ठाया कन्या सतिनाम्नीपतिवृता मह्यं दत्तावसाक
 न्यापाणिगहनपूर्वकं तस्याभाताभृगुनाम्ना चारेभेयागमुत्तमं तस्मि
 त्रीसंतीता देवाः समायगुश्चतस्थलं तत्रबुद्धावविष्णुश्च अहंश्चग
 तवास्ततः तत्रदेवसभायातामहमुनिसमन्विता पश्चदक्षः समाया
 तस्तंदष्टुतुसमास्थिता उत्स्युर्युगपरसर्वे सदेवा मुनिपुंगवा
 विनासिंक्षुमवय्यो निमांविनैवतरावरा यामाजीबुध्यापुष्टतः सर्वे
 वांकोधपुष्टितः सनुर्निश्चवहुविधांममयकेमिमानतः तस्याभि

नमूलेहि शृणुगवरासत्तमः नवानाबुद्धपुत्रानांतमध्येयस्त्रीतियकं पिथ
 क्रः सदापिदेशस्यचनिवेदकः एवंविधं सुतंदष्टुकरुतिमंतं शुसोभनं
 नानांमध्ययकेदत्तास्वर्गोपवितकं बुद्धामिभावशंनिष्पकृतकृत्यः स्वयंभवे
 यथासर्पः पयःपानात्तथा दुष्टोधिकारतः पयःपानेयथासर्पविषरुद्धिः पुन
 यते तथाधिकारे दुष्टस्यमदरुद्धिः प्रजायते मांविनिश्चविदुविधंभूत
 रंभृगुसुववित् अस्मैप्रेतनिवासाय जागमागोनदियता भवतीदे
 वजननेनोचितंप्रेतभोजनं इत्युक्तंनचभृगुः कथयामासतंप्रतिः स
 वंवापुनसंक्षोभिगर्हितंवेदनिर्दितं एतदेदविह द्रुतुनंकर्तुसकामे
 या इत्युक्तोभृगुनादक्षः प्रोधात्सोपिगुहगतः तत्रगत्वा सर्वेदक्षोभाग
 नासायमेकतो समारभ्यः कतुवरसर्वदेवानिमंत्रिता सतदर्थसमा
 रम्भः कृतोनेनाति कोपतः ततोनिमंत्रिता देवाः सपत्नीकययुञ्जतुं

॥३॥

॥३॥

१५

१५७

५१

॥

॥

तच्छ्रुत्वा कस्यचिन्मुखाः समपनीचतस्तुता मह्यं निवेद्यं चक्रुः
 आर्धं विवेकानि मया निवेदिता सापि वृतांतं भृगुजज्ञं कथितं
 यापिकृतांतं समर्पितं प्रसूचनं तच्छ्रुत्वा पितृदेवि प्राहुः कोपवति
 सति गुरुयथा तथा तातः कन्याया तातैव च नमस्यास्पृश्यश्च
 ते कथं न पुरातो भवान् इत्युक्तोऽपि पुनश्चाहं कथयामास तां प्रति
 नमस्कृत्य मेनास्ति देवी वासुदेवं विना सति इत्युक्तोऽपि सति वाक्यम
 नादित्याताममः पितृगणैस्तु त्वरायुक्ता वारिता च पुनः पुनः ततो
 नन्दिप्रभृतया जातास्तद्गुणागणा तत्र गत्वा च सा देवि दृष्टुं या
 गं श्रुत्वा मनं न पुनामं दृष्ट्वा पादे कृतान्मोवाय किंचना दक्षो मि
 मानि कतुमान् व्यामात्रिवन्दसंयुता ततस्तं समुवाचे दं सति दक्षयज्ञिवचः

॥

५४

सर्वदेवमयं भागं शिवभागं विवर्जितं जागं करोषि हे तात एष जागो न सिद्धाति य
 अशिवाद्भाजनादिशिविष्टैः परिभूयते एतच्छ्रुत्वा तु वचनं कन्याया वृजिनन्दनः
 कुङ्कुपुजापतिर्दक्षो वभाषितो सुतां प्रति मया कृतो देव जाग्रेत जान चैव हि देवा
 राणामनं यत्र तत्र प्रेतो विवर्जितः इत्यादि विवर्जितं भिर्वाक्यैर्मम निर्दोषसूचकैः पु
 नरं शरीवाक्यं बहुसो कुरुते मुनिः तच्छ्रुत्वा तु सती वाक्यं विनिन्य पितरं वरुः
 वनिद्य कजं जातं देहं तत्प्राजतक्षणात् ततो नन्दिप्रभृतयो मम पादेषु दाश्रये
 युङ्गं पुत्रकिरेजज्ञनासाय देवमंगकं ततस्ते मुनयः सर्वे मंत्रेण आगतां पुनः
 यो धान् वरु विधानं तत्र संस्थाप्य वरुक्षिरे ततो नन्दिप्रभृति यः परावृत्य ममानि
 कं सर्वं तां कथयामासुः शर्मा मरनपूर्वकं तच्छ्रुत्वा राक्षसेशममकोधः प्राप्यते
 तस्मात् क्रोधात् समुत्पन्नः कालान्कयमोपमः वीरमदुर्दृष्टिश्चातो वीरान्वः प्र
 तापवान् विशिरावद्विनयनो मुकुटपर्वतोत्तम मामुवाच सर्वैरुदाभी

५७

१९५६

सतोतिभयंकरः किमर्थं भवता सद्यो वारिधिं किं पि वा मयं सुमेतं पुनः दृष्ट्यामि मु
 विधातेन हे प्रभोः पृथिवितो लक्ष्यामि किं कार्यं करवाणि इत्येवमुक्तो वीरेण द्रु
 तं तत्कथयामास हं जज्ञेनासय दक्षस्य बभूवुः त्वं विशेवतः एवमुक्तु वीरो विमदि
 येयु मथैर्वतः तत्रात्वा महुं यत्तत्तत्सर्वं कृतवानमुदः पश्यन् पश्यन् वानक्षि
 न्न ज्ञानसंविधाय च इत्यागत्य सरुद्रो विमामुवाच कृतां जलिः भवता यन्निगदितं
 तत्सर्वं कृतवानहं इदं नि किं करिष्यामि याज्ञां देहि महेस्वरः इत्युक्तो हं क्रोध
 हिनस्ते मुवाच महाबलं ममार्य न सदैवार्थं तव रुद्र भविष्यति एकादश
 नां मध्ये तु त्वं वस्रेष्ठो भविष्यसि इत्येवमुक्तो रुद्रोऽपिरुद्रोऽङ्गो कं गतश्च शः ततो
 मामुपसंगम्य ब्रह्माद्या देवताश्च ते तुष्टवुर्भक्तिभावेन पुसन्नुत्तानुवाच ह
 किमर्थं अगता देवाः कथ्यतां तन्ममागतः सत्वेन संतुष्ट मना तत्किं रिष्यामि नि
 श्चितं इत्युक्तः पद्मयोनिस्तु कथयामास संप्रति भक्तवत्सल हे देव दक्षं जिवयस्व

त्वं विना दक्षं सृष्टिदृष्टिर्जायते न कदाचनः तमेव सृष्टिकर्ता हि स्थितिकर्ता
 तमेव के गोलनस्य च कर्ता त्वं तव सृष्टिः प्रियं करिः ब्रह्मा चैव मुक्तः संपन्नजं
 डेन योजितं तं दक्षं जिवयामास शिवनिंदा मुखं विना तत्सु भग्न सर्वज्ञानं
 तान्द्रुत्वा निरुजोऽपहं सती स्तब्धे निधायेव विवरा मिमहितले तस्या ज्यो
 तिस्यो देहे न गलेन सरेदपि मामवस्था मे दृष्ट्वा देवाः सकृत्पुनरागमाः
 तारकासुरे तोभीता ब्रह्मानं सरानं ययुः ब्रह्मना च ततो विष्णुः कमलापतिमि
 स्वरः संसृतो भक्तिभावेन सकृदि देवतैः सहः विष्णुर्ब्रह्मादि देवानां माज
 गामाथ सन्निधिं किमर्थं तौ विहेवृत्तं कथयस्व ममागतः तद्दृष्ट्वा
 विष्णुरादे संकथयामास पद्मजः सर्वे देवैश्च भितो हं तारका ब्रह्मलि
 यसः पुरासेनापतिः वासी देवानां समुदेव च इदं नि ससती सो कार

स्कन्धेनित्वातुतांमतां पृथिविभ्रामयामास देवकार्यकथंभवेत् सतीदे
 रुस्यनित्वात्तातितस्यविनासना गलनंसरनंनानातिवैराज्ञानानंकथं इ
 तुकोवृक्षणाविष्णुश्चक्रमाज्ञापयः स्वयं सुदर्शनं तस्यांखंडंखंडं कुह स्वयं
 सुदर्शनंस्त्वैवमुक्तः स्यादेहंमहावलः द्वादसाब्देनतस्यात्खंडंखंडं चकार स
 यत्रयत्रपतेऽग्रंमत्पास्तसिद्धपीठं जातरावणसंदेहेनकर्तव्यंकदाचन
 सत्पास्तयोनिपातेनकामाद्यापीठमुत्तमं यातमुवस्यपतनेपीठं ज्वालामुषीस्थितं
 तस्यार्जिह्वा निपातेनलो लज्जिह्वा प्रकिर्तिता कटिदेसनिपातेनकुंकलाद्याप्रकिर्तिता
 तस्याणोर्ध्वनिपातेनवासलिपीठमुत्तमं अंगाराजनिपातेनहृदपीठमनुत्तमः
 सर्वेषांपीठवर्जानामध्येपीठमनुत्तमा मीनपुराणमध्येतुसर्वपीठस्यनिर्णयः
 कृत्यतेव्यासकीर्येनवरुणात्रप्रयोजनं नास्तिरावणमयुक्तः एतत्पीठादनुत्तमं
 सत्यसत्यपुनः सत्यं सत्यमेतन्मुद्युच्यते तस्मात्तमगतागृहानेदं व्योतिर्लिङ्गंमहाप्रभं
 गङ्गालयेगलेहस्तेहृदयपीठकेसुभे तवैवस्थापनंकार्यममवाक्यानुसारतः

एतस्यदर्शनेनैवमदीयदर्शनंभवत् कोटिलिङ्गार्चनपलंभवेत्तस्यपुपूजया तवापि
 नितानिप्रमदंश्चातर्द्दशनेभवेत् इत्युक्तवत्तोभभ्युमहादेवेनस्तोषिवैः पुण्यकार्य
 जेतुलिङ्गमादायसत्वरं गत्वातत्रहृदपीठेस्थापयामाससादरं लिङ्गनिधिलकामा
 नादायकंमुक्तिसयकं वाञ्छितंयेनजज्जेतस्यतस्यापुष्टयकं पापवधश्चक्षितारं
 पुण्यवक्षविबंधनं सर्वेषांपुत्रकानांचसर्वकामफलपुष्टं व्यापकेश्वरसंतिष्ठः
 तस्मिन्पुलयावधिः निश्चलेनात्मलिङ्गेनस्थिरंविश्वन्धरांकुहः यावद्भूरादिभूता
 नितिष्ठंतिपरमेश्वरः तावतिष्ठन्नलिङ्गेत्वंशैलयाधवशंकरः इत्युक्तसक्तिमध्य
 तुस्वसञ्जाचसमनुत्तं स्थापितंहरसंदत्तंलिङ्गं वैविसंवदितं तस्यस्थापनमात्रेण
 तेनलिङ्गेनवाहना पातालमधिलंभित्वाभासितंचनिसेवितं तत्कालेत्तुमहान्
 सद्योयतःश्रोत्रसुप्तःपुष्टः तेनसद्येनतस्लिङ्गपातालेवप्रतिष्ठितं विशालको
 टिकलसैःसोवर्णैरनुभूषितैः गंगोदपूर्णविविधैःश्रापितंनेत्रैःशोभ्यते॥

३
॥॥॥

५२
△

जलसेकायथावर्द्धिः रूपायते एतस्यापितथावर्द्धिः स्थिरं तत्रैवसेकतः त
तोपिवरुसंभारैः पूजितो लिङ्गसंस्थितः त्रिलोचनस्त्रिदोसस्त्रियोगमाप्तिवर्द्धिः वि
श्रोतामंडितमौनस्त्रिपुरस्यपुद्गलकं पूजांतेभक्तिभावेन संस्तुतो मदनान्नकः आ
कारशुन्यः साकारे गुणशुन्यो गुणान्युतः अवलोकितव्यवसनो मत्तभीषणविग्रहः सका
तः कांतया शुन्यस्त्रैयुक्तस्तनुस्थितः विद्यायुक्तः क्रियादिनः कामदृष्टि विवर्जितः ज्ञा
नसंयुक्त विज्ञानिज्ञानरूपो निरंजनः नमस्तुभ्यं नमस्तुभ्यं नमस्तुभ्यं शिवः प्रियः अ
स्मिन्लिङ्गे स्थितो भूत्वा भक्तकामान्पूरयः त्वद्व्योममनैवैजो वर्तते सर्वदयवः अ
तो निजादिनलिनः युगले ममशानसं हरः प्रेक्षय नान्यत्र जगन्मात्रपुवर्तकः इ
ति स्थुतातुमूर्धस्य गामश्रमसमनुतः विप्रेभ्यो वरुवो दत्ता गावश्च कनकाभ्युता
पुतिष्ठाय महे सस्यरावलो शाभिधायकं सफलं जिवनंतस्य हरस्य पुत्रवद्व्यतैः
तदारभ्य महे शानो रुदपीठे तु संस्थितः भक्त्या संपूजितः कामान्पूरयति वै नृणां

पथि ३

यस्य दशममात्रेण पापेभ्यो मुच्यते नरः दुष्टरोषि च जौरिशं पूजा मुक्तरो गवान्
यायते नृवसं देहतात सर्वं निवेदितं इत्युक्ता ते नरा मे नृपित एव निवाय चः
मुख्यं करणमाह कुवेरेण समं ययो नाना कथा लापं कृत्वा प्राप्नुः सुमंगलं
तत्र जत्वा हरत्तेन पुण्यं संस विलोकितं स्मृत्वा विधाय देवानां तर्पणं भक्तिभावरः
निता नेमि तिकं कर्म समाया विधिबोधितं ततः परमभक्त्या तु हरमर्चयितुं गतः ॥
विधाय भस्मना भाले त्रिकुण्डं शंकरः प्रियं रुद्राक्षमाला कलितं कंठे धत्वा तुराग्रवः
उत्सृज्य श्रुतं पुण्यं भास्वं रं कर्म साक्षिनः अर्चयित्वा यथा सक्तिं हारपूजां विधाय च
शिवाय नं समा रब्धं सर्वोपरि हारैकं वज्रवीराशानो मौलिस्त्रां के कृत्वा करो सुधिः
ध्यायेत् समाहितमनाः शिवं रावता वंदितं पंचशिर्षं दशभुजं त्रीनेत्रं वषट्वा हनं
गजचर्मवतं स समं दितं वंद्य भालकं बालोपवितनं सुभं निलकं हगगजिनं
रुतैर्दशभिः संविभ्रदशशस्त्रं शुभोभनं त्रिशूलं दंडं परशूं खड्गं तोमरं मेव चः

103
1956

नागं घण्टां च पासं च विभ्रतं भृगुं वरं कुशं मुण्डमालाभ्युतं देवं वा मे तौ र्या विभ्रं विभ्रं
 गणेशं ससंयुतं भावं पार्श्वं देवगणानां दिभिः उपासमानं ध्यात्वा वै वं मानसे रूपधारिणैः
 करिष्ये हं समाभाष्य यथाविधि शिवार्चनं वीरुसैरुपचारैस्तु करिष्ये सपरिक्षदेः
 वैद्यनाथरुपाशिधो बहुविज्ज्वादि वंदितः आकाशमिदं देवसंप्रसिद्धं परमेश्वरः
 विल्वपत्रप्रिया वैराजगदाराध्यशंकरं पाद्यं गुह्यं समदत्तं दत्तं दत्तं फलपूरः
 मंदारपुष्पसुपुतमदनक्षयकारकं अर्घ्यं गुह्यं समदत्तं मण्णादिपरिमंडितं
 मूर्कपुष्पसमाराध्यभूतिलिप्तकलेवरं गुह्यं देवमदत्तं मधुपर्कमनुजमं
 यक्षावतिप्रियाराध्यपद्मपुष्पकृतसूक्तं गुह्यं देवमदत्तं सुगन्धैर्वा मनीषकं
 गंगासलिलसंस्पर्शपरितुष्टमहेश्वरं श्रानं गुह्यं समदत्तं सर्वदा श्रातकायि
 शोभपुष्पशङ्खशुभ्रां शुभ्रां सर्वांगसुन्दरं गुह्यं देवमदत्तं वसनं सर्ववत्सुभं
 कुसुमपुष्पसमाराध्यकुसुमजातिसमन्वितं गुह्यं देवमदत्तं मुपवितं शुलक्षरां

तुलसीपूजतिमांशुमराउलस्याविलपूरं गुह्यं देवमदत्तं मात्स्यं मानविवर्जितं
 चंद्रबुद्धजराहिनचंद्रकांतवरपूरं गुह्यं देवमदत्तं चंदनं सुरवंदनं आदिमं
 ध्यानारहितं जराभरनवर्जितं अक्षतं देवमदत्तं गुह्यं देववंदितं कासपुष्प
 पुतिकासंयमाज्ञातं विलंजगत्त्वामहं पूजयामेद्यमहादेवपुष्पनकैः अलं
 धूलुधकंप्रीतकिंसाप्रितविवर्जितं स्वर्णपुष्पं समादत्तं गुह्यं परमेश्वरं यद
 निकेतुनि सिलभूषणं भूषणप्रियं दृश्यते तमहं देवभूषणैर्ह्ययामहं भक्त
 प्रीतिभवा ममोधिः पारधमीकपावनं धूपं गुह्यं समदत्तं धूमध्वजविनीचनं
 संसारतापतप्राणां तापनासकशंकरं दीपं गुह्यं समदत्तं जगदिशमहेश्वरः
 दक्षध्वरं स्नाननवनसिद्धिसमन्वितं गुह्यं देवमदत्तं नैवेद्यं देवयोगकं
 पलासकुसुमाराध्यपातित्यपरिवर्जितं गुह्यं देवमदत्तं संवरं सर्वजिवनं
 अजेयमाधवारथविषादादिवर्जितं गुह्यं देवमदत्तं वितानं विमलं शुभं

स्वक्षंदंममिमुजाद्येसीसवातव्यवर्जितं गङ्गादेवमदतंश्वसर्वसलाककं च
 पलापतिसंपुज्यचंचलस्थैर्यसाधक गङ्गादेवमदतंचामरंरूपवल्लभं वि
 त्तसंगतक्षेत्रं ५५ कासुरवंदित व्यजनं देवमदतंगङ्गागिरियाधव र
 जोहिनजनाराधयैतदपविमर्दक गङ्गादेवमदतं दर्पणसर्वमंगल प्रा
 चारपितसुप्रितवृषपृष्टशंकर उपानहोमद्यादतो गङ्गापरमेश्वर कैला
 सपर्वतासूतपापपर्वतदारक गङ्गादेवमदतंध्वजंधुर्तविमर्दक पक्ष
 पुरकपक्षिन्ध्वजमान्यादिसुंदर गङ्गादेवमदतांपताकांपतंगप्रिय वि
 रज्जनसंज्ञासपार्वतीसमुसाम्बुजे गङ्गादेवतामूलंमदतं त्रिपुरान्तक
 निरंजननिराधारनिरंककारनिर्गुण नीराजनंगङ्गानेदं हेमपर्वतसंस्थित
 क्षायरुहिरणक्षिनांरुसालव्यायकारितो रम्यायामतिनांतु देहस्थायम
 न्निग्रसे शिवायनिलकंठायसदापापापहारिणो नमान्यायमाननीनांतु

तै४

मंदरस्थायमानिने निपायनपतिनांतुबन्ध्यायविमलात्मने मुननायाति
 रुर्वायुक्षीयधतिदायेने मपुंजयायसिद्धायरावतोशायतेनम रावतोष्ट्रजाते
 पूज्यजंगमान्यविवर्धित तदर्वनामहादेवसफलंचाद्यजन्मनः तत्त्वोनाया
 तंचितंमहादेवप्रियंकर भक्तिर्मयावैवात्रयायतेतवतिश्वर मदर्थंममचाकृ
 तंमहादेवत्वयाधुना तद्वक्तव्यंमहादेवसाधनियंनसंसय इतिराममुद्योक्तं
 कामाकरणशंकर कथयामासतंरामंसर्वेषामेवश्रुत्वा ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥
 रामत्वमन्त्रदानेनयथाकास्यामयाजनाः श्रुत्वाःसंविधियंनेतथात्वमन्त्र
 दानत श्रुत्वापिसंविधातव्याविमुक्ताःसर्वजनाव काशीतोपिमयाचेदंक्षेत्रं
 मन्यतेमहत् प्रियंतस्मान्महाश्यात्रविमुक्त्यामयानरां एतदर्थंतवसूत्रं
 कृतंमयेवसंपुतं श्रुत्वात्वयाविधातव्याकिंवाच्यमधिकंमया श्रुत्वा
 यद्योपास्योरावयाश्यनिरंतरं तथासमापित्वरामसत्यमेतदुविमितं००

107
 1956

३१

॥

५५

ममोपाशयो शितुं रामतव चास्मिन् ह्यपासकः ६ पासकोपाशभावो वर्तते विभयो रसि
 तव दर्शनं मात्रेण कृतार्थं हन संशयः त्वं हृ पश्चिः पूतं वपु मपि तु सांस्पृतं या
 तं पूर्यो तमं यस्मात् संनीच मनोरथा अतः परं गृहं याहि गत्वा तवरथुदह संका
 नाद्याय मद्रा बंपा पयश्चामरेश्वर पुरातन्यायिकथितं शिरश्छेदोद्यतस्य
 मुक्तिस्तोखलुलंके सदृशनिभविद्यति तव मुक्तिर्यद्वारमः शिराशिपातुर्याति
 इति श्रुत्वा दसग्रीवः पप्रक्ष विनयान्मुत रामस्य दश नं भाविवदसत्तं महेश्वर
 इत्येवं रावणे न्युक्त कथाया मित्रतं पुनः कियत्कालं वस गृहे रामस्त्ववतरिष्यति
 त्वदर्थं जन्मभागामः पित्रा देसात् वने वसं समुद्रं लं ह इत्यातु तव मुक्तिं प्रदा
 स्यति इति श्रुत्वा तुलं केशः पुनः पुनः पुनः गृहं जगाम तद्यन्माकां कालं का पु
 रे स्थितेः हे राम कथितं सर्वं पूर्ववत्तांतमेव च तत्र करिष्यसि मरुपिते मं

५५

मवाकानुसारत अतः परं गृहं याहि राजकार्यानि साधयः सरोरदशरथस्यो ज
 पालयेत्वं त्रैसर्वदा इत्युक्तो राथको विष्णुः सम्भुना प्रमविष्णुना कुवेरं शम्भुसुहृद
 मामन्यपि तिभावत घृणागतिर्य राजस्य मार्जेन देववंदित अयोध्या नगरं ग
 मान गतो वन्द्यैकै युत तदारभ्य हरो मुक्तिदायको वमृतस्य च ससकामसका
 श्रैवपतगा उरगस्तथा मताश्च वनयाः सर्वे जलया मानुषा एव मतेषु सक
 लौ यजनायां ति पृथिवितले स्वयं शंभुः सुसताय काशां च वैद्यनाथके समु
 दक्षिणो वा मे राम मंजो पदे सत तेषां मोक्ष करो देवः किं वाच्यमधिकं मया स्व
 रूपदर्शनादव सर्व दुःख निवारनं वैद्यनाथेति ये न्युक्तं सोपि न्यायाति वै भवं
 वैद्यनाथ दर्शनार्थं ये समायाति पार्वति क्षिपुं न पुं सकाश्रैते सर्वे मुक्ति न संशयः
 रावतो श्वरमाह्वयामि दं श्रुत्वा नियेन रा तेषां मी सप्रसादेन चतुर्वर्गं कये स्थित

109
1956

२१

स्मरं वा वैद्यनाथस्य ये कुर्वन्ति नरे तस्मा तेषां हृदि मन्त्रा देव सदा तिष्ठति कामदः
वैद्यनाथस्यैव यस्या सदा हि पंकजस्थितः समवेतः सर्वग्रीर्षावादितां हि सरो हस्तः
इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे श्रीवैद्यनाथलिङ्गमाहात्म्ये सप्तमोऽध्यायः ॥ श्रीमन्
देव उवाच ॥ दृष्ट्वा लिङ्गं महे सशय सर्वपापैः प्रमुच्यते स पूजन्मरुते देवी मनोवाक्काय
कर्मनैः शुश्रूषेध सहस्रस्य सहस्रशुणितस्य च फलमाप्नोति नितरां महादेवस्य मा
मृत जयेत्पुत्रा यी यो नाम स्मरे देवं पिनाकिनं विसृज्य सर्वबीजिनं सजातिपरमां
गुतिं साधिनापि नरायेतु संस्मरंति महेश्वरं तेषां निततनुं तिष्ठा शिवलोकम
नामयं येनैवात्र समागम्य वैद्यनाथस्य दर्शनं कृतं स स्त्रियः पुत्राय कृजेत
तत्प्रभावतः मध्यं दिनं गते सूर्ये यो लिङ्गं पूति पूजयेत् स तस्य भूमिद्वान्नम्यत
फलं लभते ध्रुवं शुश्रूषेध सहस्राणि राजश्रूयसता निच महे सार्चन पुन्यस्य

कलानीं हन्ति कोऽसिं घातकृत्वा यो लिङ्गं भक्ता संपूययेत् स रुतः कपिलासतं
न स्य फलं च समवाप्नुयात् वाह्मिमाश्रिते सूर्ये शिवयः सम्यगर्चयेत् गवांसता
सहस्रस्य दत्तस्य फलमाप्नुयात् विश्वं निर्वहेत् तजस्य यावज्जिवं शिवार्चनं
मनुष्यदेहं लब्ध्वा विसर्ज्येनात्र संसयः परमा संन्यापयः कश्चित् पूजयेत्
विधिना शिवं पुन्यं तदेव कार्तिकां लभते संभुसेवनारः तत्फलं वैवति
सैयं ग्रहणे च्युत रायणे कार्तिकां त्रयुगाद्यां रावडसिं विसेरवत यत्तु
रुद्रचतुर्दस्यां श्राद्धा देवं पिनाकिनं एककोलं किकालं वा स पुनाति कुल
त्रयं वरं प्राणपरित्यागः शिरः शोधापि कर्तनं न त्वसंपूज्यं भुंजितं भगवं
तं विलोचनं श्राद्धयेत् द्विजश्रेष्ठो न तस्य कश्चिद्दुःखं ये वै मासि
तथा देवं पूजयेत्वा विलेखतः स पूजन्माजितैः पापैर्मुच्यते नात्र संशयः
पुन्यस्य च सदैवा हं सुचैराप्यसुचैरपि पुनो गृह्णामि सूदृशं स्वाचारतः

111
1956

परस्य च शिरसि मधुना दध्यांश्चापहत्वा महाफलं ज्ञानं सतफलं ज्ञेयम्
 भंगे पंचविंशति पलानां द्विसहस्रं ताम्रं महाज्ञानं प्रकृतितं मुक्ताश्चंद्रमा
 च कोटिकोटिगुणं क्रमात् चन्दनागुरुककोलकुंकुमेनानुलेपनं तिले
 सिद्धार्थकैरर्घ्यैरर्घ्यकस्वर्गमापुयात् जलजानां च पुण्यानां विल्वपत्रस्य वै
 वाहि एकां पुजु सितसंकाकार्या पंचदिनोद्धृत कर्णिकाश्च कदम्बाश्चाराजो
 देयानि शंकरे संधानत्रायण पुण्यानि दिवायात्रे च मल्लिका अभ्यावे चिरपु
 श्यानि कुन्दयातिमदनिका कैतकिचातिमुक्ताश्चैतावैवापराजिताः
 कपीचंलकुचंभंडिसिरीषंकमरीचकं धातकिनिम्बपत्रं च गुंजनं
 च विवर्जयेत् केशकीटदुष्टानि तथा पर्जुषितानि च स्वयंपतितपु
 ष्यानि ते जैरदुषहता निच ज्ञानं कृत्वा तु ये केचित् पुष्ट्यं गृह्णन्ति मा
 नवा देवता तन्मृगहृन्निनवापि पितरस्तथा मुकुलैर्नृचैर्वैद्यैः

वंमपक्कन निवेद्येत् फलं कचिदपक्वं वा यत्नपक्वं परित्यजेत् घृतेन तिलतैलेन
 ध्यासकैश्च शिरसैः दीपपुञ्जाल्यदेवैः संपूजयन् मुक्तिमापुयात् यद्यथा भक्षते
 मितां ततथैव निवेद्येत् सर्वथा तत्पुद्गलेन तथा फलमवापुयात् सकिर्दुष्टा
 र्थं ते जैनमंत्रं पञ्चाक्षरं सुभं कृत्वा पुरश्चिन्मं क्रमादिव स्यात्तने नरः पुश्च मे
 चैसहस्रस्य लभते फलमृतं पुण्यमदं च तन्मूर्ध्नि नमस्कारेण जोजयेत् स
 तं गतिमवाप्नोति न तानति स तैरपि तीर्थकोटिसहस्राणि जज्ञकोटिसतानि च
 वैद्यनाथपुराणस्य कलानां हृन्निषोऽसि जज्ञोपवित्वा सांघिघरायाज
 नयामरं गोभूमिदृष्टिनागरं ग्राप्नोद्यानध्वजादिकं हत्वा कल्यक्षयं याव
 जीवस्यानुचरो भवेत् वैद्यनाथसमीपस्था ये पश्यन्ति त्रभूतले त्रिसप्त
 कुलसंयुक्तं शिवं काले महिषते लिंगप्रतिष्ठां कृत्वा तु कुलकोटिः सप्त
 ऊरेत् वापीकूपतटाग्राश्च शिवगंगा इव स्थिता गंगाज्ञानफलं तत्रैव

 113
 1956

आनातफलमुदाहृतं तत्रैव बभूवुर्भिक्षं न च मारिपुवर्तते नाकाले मियते
 कश्चिद्वैद्येनाथसादर्शनात् चिरं पृथुसितं मालं शिरसाधारं दृष्ट्वा गौसह
 अफले तस्य भवति तिनसंसयः स्वयं देवस्य बहूनां कायपात्रेण पूजनं स्थापनं
 विल्वपत्रैश्च त्रयं दारिद्र्यलक्षणा संपूज्य पार्थिवं लिंगं सर्वं दृष्ट्वा भवं पुनः
 इहैव धनवान् श्रीमान् न नो ह्युत्तमाप्नुयात् वैद्यनाथमिदं लिंगं दृष्ट्वा गच्छे
 त्रिपिष्टकं पुनो नैनं तु संप्राप्य दिवा रात्रौ च पूजयेत् लिंगाय भव संज्ञानि
 सर्वपापहराणि च पावित्रिलोचनाशक्तिः काचिद्वैवर्षावति यतः सर्वेषु लि
 गेषु लिंगमेतमुत्तमं तत्कारणं सिन्धुपर्वतोत्तममेतद्वदाम्यहं पुनमेवो ग
 युक्तस्य लिंगमेतद्वदाम्यहं तत्कारणं सिन्धुपर्वतोत्तममेतद्वदाम्यहं पुनमेवो ग
 इदं लिंगं पुनो गौरि विस्वापुत्रं वस्थितं मया तु भावरं दत्तं मद्रंगस्यार्जुन
 नकं तदा पुनः तिदेवैसि लिंगमेतदिति प्रियं विष्टु पात्रि त्वया यत्

गीयते शान्दृष्टिं वैद्यनाथस्य हि मानजायत कदाचन विदंति
 ये वैद्यनाथं ते वैपारिषदा मम समावेद्वीमं शानि सत्यं ते कदा
 म्यहं तद्यसुक्तवितियायां श्राव्य कूपोदकेन तु उपोत्तरतो भजे
 ते जागरान्पुतः वैद्यनाथं च संपूज्य कूपे श्राव्य पुनस्तस्य पुनः लिंगं
 सप्तभार्च्यत्वा धर्मघटानपि एतत्कर्मफलैर्नैव जायते मम पार्श्वगः
 तावत्तु मंति संसारे देहं प्राप्य न तद्वय यावन्न दृश्यते लिंगं त्रिपिष्टः मने
 रमं पादोदकाद्यस्तैव कूपः पापविनाशनं प्राप्य तस्योदकं मर्त्यो गम
 भजन पुनर्भवति तदुत्तरं महालिंगं मूलमिस्मै स संज्ञकं तस्य दश
 तामात्रेण माहापापे विनश्यति अथ स्थानं पुनश्च द्वाभिकाशितिर्य
 मम प्रियं तत्रापि विश्वेश्वरं नाम ज्योतिर्लिंगं पुनश्च पते ततो ह्येति

कास्थाने द्वितियं लिङ्गमुत्तमं कैदरे स्वरविख्यातं मम गानीति सुव्रते त्वति
 यं वक्रमलिङ्गं श्रीसैलेमलिकार्जुनं चतुर्थं स्थणुमलीङ्गं भीमशंकरमुत्तमं
 ईकारे स्वरविख्यातं पंचमं लिङ्गमीरितं पुष्पुजह्न्यां वसुचमहाका लेख्यमि
 धं सोराष्ट्रे सोमनाथं च सप्तमं परिकीर्तितं प्रह्लादमष्टमं लिङ्गं वैद्यना
 थे स्वरभिधं दैलायां नवमं लिङ्गं नागनाथेति शंभुक सैवा लेख्ये
 स्वरलिङ्गं द्वादसमं परिकीर्तितं एकादसं ब्रह्मशिवं चाम्बके स्वरमीरि
 तं द्वादसं शिवलिङ्गं तु सेतुबंधे प्रकीर्तितं रामे स्वरं मया प्रोक्तं ज्योति
 र्लिङ्गं महेश्वरि इमानि ज्योतिर्लिङ्गानि प्रातरुध्याययः पठेत् स
 र्वतिर्थफलं तस्य जायते न च संशय इदं तु कामा लिङ्गं च स

र्वकामफलपदः साक्षात्स्यपीठमध्ये तु रावतो स्वरमुत्तमं
 इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे श्रीवैद्यनाथलिङ्गमाहमे
 ष्टमोऽध्यायः ॥०॥ यादुशीपुस्तकं दृष्ट्वा तादृशिलिखितं मयाः
 यदि सुद्धो मसूद्धो वा मम दोषो न दियतां ॥ सम्वत् १८६६ शके
 १९३९ आश्वरावदि नौमिभगुदिने ० हस्ताक्षर श्रीगोविंदाय सम
 नः लिङ्गयोत्तरे भागे गंगायां दक्षिणाः सथा तन्मध्ये तु तिष्ठति द्वि
 देवस्य सेवकं ॥०॥

Pudma Buran (incomplete)

118

1956

(incomplete) 118 1956